

MAŁGORZATA WITOWSKA

Biblioteka Śląska

Śląsk na winylu

Streszczenie

W artykule przedstawiono materiał dyskograficzny kompozytorów, solistów, zespołów, chórów i orkiestr związanych ze Śląskiem. Autorka opisuje trudną sytuację fonografii w czasach powojennych oraz losy prywatnych wytwórni w okresie rządów komunistycznych. Następnie dokonuje przeglądu płyt gramofonowych wydanych od 1945 roku do lat 90. XX wieku, reprezentujących różnorodne gatunki muzyczne (m.in. muzyka klasyczna, jazz, blues, rock, rock and roll).

Słowa kluczowe

Śląsk, fonografia, płyta gramofonowa, płyta winylowa, muzyka klasyczna, muzyka rozrywkowa, jazz, blues, kompozytorzy, orkiestry, Akademia Muzyczna w Katowicach, Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”

Płyta gramofonowa to nie zabawka, nie „uprzyjemniacz” życia, a nośnik kultury, tak samo ważny jak film i książka. Ważny politycznie i ideologicznie. Dostarczający rozrywki, ale przez to również wychowujący, umuzykalniający, upowszechniający¹.

Muzyka na Śląsku, szczególnie ta utrwalaona na płytach gramofonowych, to niezwykle bogate i fascynujące zagadnienie, które można analizować z różnych perspektyw. Ze względu na obszerność materiału dyskograficznego kompozytorów, muzyków, wykonawców, zespołów, chórów i orkiestr związanych ze Śląskiem, niniejszy artykuł prezentuje subiektywny wybór nagrań wydanych od końca II wojny światowej do lat 90. XX wieku, kiedy to zaprzestano produkcji płyt gramofonowych w Polsce.

Po zakończeniu II wojny światowej i wprowadzeniu nowego ustroju społeczno-politycznego, zmiany dotknęły również fonografię, która miała znaleźć się pod kontrolą państwa. Polska fonografia w 1945 roku była niemal całkowicie zrujnowana: wszystkie przedwojenne wytwórnie płytowe przestały istnieć, większość budynków była zdewastowana, a sprzęt do produkcji został zrabowany przez Niemców. Zniszczeniu uległy także płyty matki i matryce zgromadzone w archiwach. Obraz dopełniały zrujnowane studia nagrań, utracona dokumentacja archiwalna oraz ogromne straty ludzkie. Pomimo tych trudności już w czerwcu 1945 roku polska fonografia wznowiła działalność². Jako pierwsza reaktywowała się wytwórnia Odeon, która zaraz po wojnie rozpoczęła wydawanie reedycji nagrań z zachowanych przedwojennych matryc³. Dystrybucja płyt odbywała się głównie poprzez sieć prywatnych przedstawicielstw handlowych. Powstawały również niepaństwowe wydawnictwa fonograficzne, m.in. Mewa Mieczysława Wejmana w Poznaniu oraz Fogg-Record Mieczysława Fogg w Warszawie⁴.

Wydawnictwo fonograficzne Gong

Najbardziej tajemniczą, ze względu na brak dokumentacji archiwalnej, jest powstała w Krakowie w piwnicach filharmonii, a później działająca w Katowicach, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością o nazwie Gong. Została ona zorganizowana w niezwykle trudnych warunkach, w mieście bez tradycji w dziedzinie fonografii, przez pracowników rozgłośni Polskiego Radia w Krakowie, m.in. inżyniera Leona Czupryka. Stanowisko kierownika muzycznego wytwórni objął Jerzy Gert, o czym informował w liście z dnia 10 czerwca 1947 roku tenora Janusza Popławskiego, proponując w ramach współpracy termin nagrań czterech płyt (osiem utworów tanecznych z refrenem śpiewanym)⁵. Gong współtworzyli rów-

¹ *Fonografia – jaka jest, jaka być powinna. Materiał na posiedzenie Zespołu ds. Sztuki Estradowej przy Wydziale Kultury KC PZPR z dn. 6 X 1985 r.*, oprac. M. Proniewicz, Archiwum Akt Nowych, Wydział Kultury KC PZPR LVI-1735, s. 1, cyt. za: K. Bittner, *Partia z piosenką, piosenka z Partią. PZPR wobec muzyki rozrywkowej*, Warszawa 2017, s. 215.

² T. Lerski, *Fonografia w powojennej Polsce (1945–1949)*. 1, „Ruch Muzyczny” 2013, nr 2, s. 31–36.

³ Tenże, *Fonografia w powojennej Polsce (1945–1949)*. 2, „Ruch Muzyczny” 2013, nr 4, s. 35–38.

⁴ K. Bittner, *Partia z piosenką...*, s. 216; T. Lerski, *Fonografia w powojennej Polsce (1945–1949)*. 3, „Ruch Muzyczny” 2013, nr 6, s. 32–36.

⁵ T. Lerski, *Fonografia w powojennej Polsce (1945–1949)*. 3..., s. 34–35.

nież: kompozytor Jerzy Harald, pianista Leon Rzewuski, muzycy Adam Kopyciński oraz związani z Katowicami: Wilhelm Habryka, Konrad Bryzek, Bernard Waloszek, Wiktor Gadziński i Maksymilian Rączka⁶. Rozpoczęcie działalności przez wytwórnię fonograficzną Gong możemy datować na początek 1946 roku, kiedy to pismem z dnia 5 grudnia 1945 roku Departament Muzyki Ministerstwa Kultury i Sztuki udzielił Leonowi Czuprykowi zezwolenia na prowadzenie spółki⁷.

Braki sprzętowe oraz niedobory w zakresie jakości masy szelakowej do produkcji płyt równoważone były w Gongu przez znakomity dobór wykonawców i jakość artystyczną. Wytwórnia stawiała przede wszystkim na produkcję takich gatunków muzycznych jak swing i jazz. Wśród artystów nagrywających dla Gongu byli m.in. Andrzej Hiolski, Aniela Szlemińska, chór Cztery Asy, pianista Leon Rzewuski, zespół muzyczny Jerzego Haralda, Kazimiera Kaliszewska (która po wyjeździe z Polski pracowała w Radiu Wolna Europa), Edward Jasiński, Edward Kluczka i najpopularniejszy wówczas kobiecy zespół wokalny – tercet Siostry Do-Re-Mi⁸. Zespół stał się prawdziwą gwiazdą wytwórni, a nagrane przez niego piosenki *Warszawa, ja i ty* oraz *Jest taki jeden skarb* wykorzystano w filmie *Skarb*⁹ Leonarda Buczkowskiego. W katalogu Gongu znajdowały się zarówno wznawiane w nowych aranżacjach przedwojenne przeboje, jak i nowe piosenki, m.in. pieśń *UNRRA*, *UNRRA* w wykonaniu chóru Cztery Asy oraz *Pozdrowienie z gór* z repertuaru Sióstr Do-Re-Mi.

Płyty wytwórni Gong

Działalność wydawnicza Gongu nie trwała jednak zbyt długo. Niepokorna i wykraczająca poza standardy „siermiężnego socjalizmu” aktywność przyniosła wydawnictwu reperkusje ze strony władz. Podzieliło ono los innych prywatnych firm płytowych, które powstały w powojennej Polsce, gdy w 1950 roku nowa wła-

⁶Tamże.

⁷K. Bittner, *Partia z piosenką...*, s. 216.

⁸D. Michalski, *Piosenka przypomni ci... czyli Historia polskiej muzyki rozrywkowej (lata 1945–1958)*, Warszawa 2010, s. 334–341.

⁹Tamże. Śpiewała m.in. Maria Koterbska, która wzięła wtedy udział w zdjęciach w nagłym zastępstwie za jedną ze stałych wokalistek zespołu; później okazało się, że mimo to na ścieżce dźwiękowej filmu znalazła się piosenka nagrana wcześniej przez Siostry Do-Re-Mi.

dza postanowiła ostatecznie rozprawić się z prywatną gospodarką. Zmiany związane z upaństwowieniem doprowadziły do wykreślenia Państwowych Zakładów Fonograficznych Muza wraz z innymi prywatnymi przedsiębiorstwami branży muzycznej z listy nadzoru Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz przekazania ich Ministerstwu Przemysłu Drobного i Rzemiosła. Resort ten powołano w celu rozwiązania niewygodnej dla władz kwestii „prywatniarskiego” sektora gospodarczego¹⁰. Gong podzielił los innych prywatnych firm płytowych. Wytwórnę zlikwidowano, a wytłoczone płyty natychmiast wycofano ze sklepowych półek. Komisja przeprowadzająca likwidację skrupulatnie zniszczyła cały zbiór płyt znajdujących się w pomieszczeniach firmy: „Wszystkie zalegające płyty i matryce perfidnie zniszczono i zdeptano, a szczątki szuflami zrzucano przez okno do podstawionej ciężarówki”¹¹.

Efektom likwidacji Gongu było też zniszczenie archiwów, co spowodowało bezpowrotną utratę wielu nagrań, a w niektórych przypadkach nawet śladów ich istnienia. Melomani, którzy zgromadzili płyty przed wprowadzeniem reform, z czasem musieli się ich pozbywać. Działo się tak z powodu restrykcyjnego przepisu, który umożliwiał zakup nowej płyty jedynie w zamian za oddanie dwóch starych¹². Ocalałe płyty, które przetrwały w nielicznych egzemplarzach w bibliotekach i prywatnych kolekcjach lub są odnajdywane na strychach i w piwnicach, stanowią jedyne świadectwo działalności tej firmy.

Jazz na Śląsku

Śląska scena jazzowa zawdzięcza swój bogaty dorobek wielu wybitnym postaciom: muzykom, animatorom kultury, historykom, dziennikarzom i organizatorom wydarzeń kulturalnych, osobom związanym z Wydziałem Jazzu i Muzyki Rozrywkowej Akademii Muzycznej w Katowicach oraz Śląskim Jazz Clubem.

Jednym z kluczowych przedstawicieli śląskiego jazzu wczesnych lat 50. XX wieku był urodzony w Hajdukach Wielkich (obecnie Chorzów-Batory) Zygmunt Wichary. Ten wszechstronny artysta był pianistą, kompozytorem, aranżerem, liderem orkiestr i zespołów rozrywkowych, dyrygentem, akompaniатorem oraz niestrudżonym popularyzatorem jazzu w Polsce. W 1954 roku Zygmunt Wichary założył własny zespół jazzowy, specjalizujący się w stylu dixieland. Grupa zadebiutowała w marcu 1955 roku przed publicznością Domu Kultury Metalowiec w Sosnowcu. Wystąpiła w wielu koncertach estradowych z programami *Hot Jazz*, *ABC Jazzu*, *Jazz gra*, *Soliści mają głos*, *Stare i nowe* oraz *Nie tylko w karnawale*. Zespół aktywnie koncertował również za granicą, odwiedzając

¹⁰ M. Wojciechowicz, *Między „Odeonem” a „Polskimi Nagraniemami”. Organizacja państwowego przemysłu fonograficznego w Polsce po II wojnie światowej (1945–1955)*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2013, nr 1, 23–40.

¹¹ F. Łobodziński, *Fogg ocalił palto*, <https://www.newsweek.pl/kultura/fogg-ocalil-palto/dlhq7jv> [dostęp: 3.05.2025].

¹² J. Krzyżański, *Jak zniszczono niezależny polski przemysł muzyczny. Historia prawdziwa*, <https://portalwinylowy.pl/historia/jak-zniszczono-niezalezny-polski-przemysl-muzyczny> [dostęp: 3.05.2025]; <https://polishjazz.pl/plyty-elementy/plyty-szelakowe-polskie-wytownie-po-1945/> [dostęp: 3.05.2025].

m.in. ZSRR, NRD, Czechosłowację, Bułgarię, Rumunię, Finlandię i Węgry. Przez ponad dziesięć lat działalności w zespole Wicharego grało wielu instrumentalistów i śpiewało wielu solistów. Wokalistkami były m.in. Katarzyna Bovery¹³, Elizabeth Charles, Grażyna Czarnecka, Urszula Dudziak, Rena Holm, Carmen Moreno, Wiesława Orlewicz oraz Elżbieta Żakowicz (od 1966 roku). Partie wokalne wykonywali również: René Glaneau, Janusz Gniatkowski, Tomi Hardy, Zbigniew Kurtycz i Bogusław Wyrobek. Zespół dokonał licznych nagrań dla Rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach, Opolu i Olsztynie, a także na płytach dla wytwórni Muza, Pronit i węgierskiego Qualitonu. Wraz z Bogusławem Wyrobkiem nagrano w 1960 roku pierwszą w Polsce rock'n'rollową płytę (tzw. czwórkę)¹⁴. Dyskografia zespołu obejmuje utwory wydane na płytach długogrających 10-calowych, singlach i EP – tzw. „czwórkach”. Przez lata dorobek artystyczny Zygmunta Wicharego był niesłusznie marginalizowany, a jego twórczość spychana na bok jako muzyka mniej ambitna. Dziś perspektywa się zmienia, a dowodem na to jest zbiór unikatowych nagrań zrealizowanych w studiach Polskiego Radia w Warszawie w latach 1960–1961, złożony ze standardów śpiewanych przez Elisabeth Charles oraz utworów instrumentalnych¹⁵. Warto wspomnieć o udziale zespołu w I Międzynarodowym Festiwalu Jazzowym w Sopocie w 1956 roku, gdzie zarejestrowano występ orkiestry. Nagrania wydano na 10-calowej płycie długogrającej *Festiwal Jazzowy Sopot '56 vol. 1: Kronika dźwiękowa* (PP Polskie Nagrania L 081)¹⁶. Pierwsze studyjne nagrania Elisabeth Charles i Zespołu Dixielandowego Zygmunta Wicharego zarejestrowano w Filharmonii Śląskiej w 1957 roku. Zostały wydane na dwóch minialbumach, czyli EP, przez Polskie Nagrania Muza (PN Muza N 0033¹⁷ tłoczona w Pionkach i PN Muza N 0038¹⁸). Po zdobyciu pierwszego miejsca na I Międzynarodowym Festiwalu Jazzowym w Budapeszcie w 1958 roku nagrano płytę *Tandalo* dla węgierskiej wytwórni płytowej Qualiton. W 1960 roku w warszawskiej filharmonii ukazała się płyta długogrająca (jeszcze 10-calowa) pt. *Karnawał jazzowy z Wicharym*¹⁹. Płyty długogrające zespołu Zygmunta

¹³ Katarzyna Bovery, właśc. Krystyna Frost (ur. 1938 w Hajdukach) – polska piosenkarka popularna w latach 60. XX wieku. Do najbardziej znanych jej nagrań należały: *Ave Maria no morro*, *Dzieci Pireusu* czy *Milord*.

¹⁴ Nagrana 11–12 lipca 1960 roku pierwsza w Polsce płyta rock and rollowa – EP (minialbum) albo inaczej „czwórka” N 0140.

¹⁵ Nagrania te ukazały się na limitowanej płycie winylowej 10-calowej, wydanej w 2018 roku przez GAD Records przy współpracy z Urzędem Miejskim w Chorzowie z okazji 90. rocznicy urodzin Zygmunta Wicharego.

¹⁶ Polskie Nagrania L 0081, *Festiwal Jazzowy Sopot '56 vol. 1: Kronika dźwiękowa*, Elisabeth Charles i Zespół Jazzowy Zygmunta Wicharego (inne wydania: PN Pronit).

¹⁷ Elisabeth Charles i Zespół Dixielandowy Zygmunta Wicharego – *Piano-Blues; Sam's Song / Blues in B; Seventeen* (Polskie Nagrania Pronit N 0033).

¹⁸ Elisabeth Charles (a) i Zespół Dixielandowy Zygmunta Wicharego / Jerzy Herman (b) i Sekcja Rytmiczna Allana Guzińskiego: *Georgia; Słoneczny dzień / Tenderly; The Man I Love* (PN Muza N 0038).

¹⁹ Elisabeth Charles i Zespół Jazzowy Zygmunta Wicharego, *Karnawał jazzowy z Wicharym* (Polskie Nagrania Muza L 0318).

Wicharego to m.in. *Dixieland, Swing and Rock*²⁰ oraz *Summertime*²¹ w wykonaniu Bogusława Wyrobka i Elisabeth Charles.

Płyty zespołu Zygmunta Wicharego

Szczegółowe omówienie dyskografii kadry naukowej, dydaktycznej i absolwentów Wydziału Jazzu i Muzyki Rozrywkowej Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach wykracza poza ramy tego opracowania. Początki Wydziału sięgają 1968 roku, kiedy to profesor Zbigniew Kalemba utworzył Studium Zawodowe Muzyki Rozrywkowej. Była to pierwsza tego typu jednostka dydaktyczna w Polsce, a już w 1969 roku przekształcono ją w Wydział Muzyki Rozrywkowej PWSM w Katowicach. W 1972 roku na Wydziale powstał big-band, prowadzony początkowo przez Andrzeja Zubka, którego w latach 1976–1981 zastąpił profesor Zbigniew Kalemba. Od 1981 roku Andrzej Zubek powrócił na stanowisko lidera zespołu, a jego big-band, stanowiący wizytówkę Wydziału, był doskonałym warsztatem edukacyjnym dla studentów, miejscem szkolenia przyszłych solistów, muzyków orkiestrowych i aranżerów. Big Band Katowice, dzięki wyso-

²⁰ Bogusław Wyrobek, Elisabeth Charles i Zespół Jazzowy Zygmunta Wicharego, *Dixieland, Swing and Rock* (PN Muza L 0345).

²¹ Elisabeth Charles, Bogusław Wyrobek i Zespół Jazzowy Zygmunta Wicharego, *Summertime* (PN Pronit L 0367).

kim umiejętnościom wykonawczym swoich muzyków, regularnie uczestniczył w wielu koncertach, festiwalach i konkursach na arenie krajowej i międzynarodowej. Jego dorobek obejmuje także udział w audycjach radiowych i telewizyjnych oraz realizację nagrań płytowych. Z 1977 roku pochodzi płyta LP pt. *Music For My Friends*²². Oprócz tego ukazały się dwa single z nagraniami grupy z 1976 i 1980

Big Band Katowice,
Music for My Friends

roku. Pierwszy z nich powstał w wydawnictwie Poljazz na zamówienie samej orkiestry jako nagranie promocyjne. Znajdują się na nim nagrania utworów *Madrox* (Władysław Sendeki) i *Sorcerer* (Keith Jarrett, ar. Władysław Sendeki). Wykonawcami są Władysław Sendeki (fender piano) i Jarosław Śmietana (gitara) oraz Big Band PWSM pod dyрекcją Zbigniewa Kalemby²³. Drugi singiel wydany przez Tonpress w 1980 roku zawiera utwory *Don't Get Around Much Anymore* i *Księżycowe Sny* w wykonaniu Big Bandu PWSM Katowice pod dyрекcją Zbigniewa Kalemby ze Stanisławem Sojką jako solistą²⁴.

Z osobą Zbigniewa Kalemby związany jest jeszcze jeden zespół. Lata 60. i 70. XX wieku to czas, gdy niemal każda większa rozgłośnia radiowa w Polsce dysponowała własnymi zespołami studyjnymi. W Katowicach od 1965 roku funkcjonowało Metrum, formacja Zbigniewa Kalemby, która specjalizowała się w swingującej muzyce tanecznej. Z czasem pałeczkę przejęła orkiestra rozrywkowa pod dyрекcją Jerzego Miliana, lecz Metrum kontynuowało działalność jeszcze przez kilka lat, kończąc ją definitywnie w 1977 roku. W 1971 roku Polskie Nagrania Muza wydały płytę pt. *Metrum*, w większości z kompozycjami Zbigniewa Kalemby²⁵. W 1972 roku ukazała się płyta Polskich Nagrań *W tanecznym nastroju* z nagraniami utworów Zbigniewa Kalemby, na której autor występuje w roli pianisty i dyrygenta orkiestry²⁶. Kompozycje Zbigniewa Kalemby można również odnaleźć na tak nieoczywistych wydawnictwach jak pocztówki dźwiękowe. Jedną z nich jest *Piosenka o Tychach* do tekstu Kazimierza Rapacza, nagrana w 1965 roku w Rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach w wykonaniu Z. Romanowskiej i zespołu Metrum pod dyрекcją kompozytora²⁷.

²² Big Band PWSM Katowice, *Music For My Friends* (LP Muza Polskie Nagrania SX 1560).

²³ Big Band Katowice, *Madrox / Sorcerer* (Poljazz Z-SS-0644) – singiel promocyjny, edycja specjalna.

²⁴ Big Band PWSM Katowice, Stanisław Sojka, *Don't Get Around Much Anymore / Księżycowe Sny* (Tonpress S-289).

²⁵ *Metrum* (LP Muza Polskie Nagrania XL 0706, SXL 0706).

²⁶ Zbigniew Kalemby, *W tanecznym nastroju* (LP Muza Polskie Nagrania XL 0883 SXL 0883).

²⁷ *Wspomnień czar. Piosenka o Tychach na pocztówce dźwiękowej z lat 60*, <https://noweinfo.pl/wspomnien-czar-piosenka-o-tychach-na-pocztowce-dzwiekowej-z-lat-60/> [dostęp: 3.05.2025]; *Dźwiękowa karta pocztowa „Piosenka o Tychach” z obwolutą*, <https://muzeum.tychy.pl/zbiory/dzial-historii-miasta/dzwiekowa-karta-pocztowa-piosenka-o-tychach-z-obwoluta-1965-r/> [dostęp: 3.05.2025].

Z katowickiej muzycznej Alma Mater wywodzą się liczne gwiazdy jazzu o międzynarodowej sławie. Jej absolwenci niezmiennie dominują w krajowych i zagranicznych rankingach muzycznych, regularnie zajmując czołowe pozycje, m.in. w cenionym Jazz Top magazynu „Jazz Forum”. Wśród nich znajdziemy takie wybitne postacie, jak: Stanisław Sojka, Lora Szafran, Krystyna Prońko, Ewa Uryga, Marcin Wasilewski, Sławomir Kurkiewicz, Michał Miśkiewicz, Maciej Grabowski, Anna Serafińska, Grzegorz Karnas, Maciej Obara, Krzysztof Zawadzki oraz Piotr Schmidt. Studenci i absolwenci tej uczelni niejednokrotnie sięgają po najważniejsze laury na ogólnopolskich i międzynarodowych konkursach jazzowych, a ich dorobek fonograficzny jest przechowywany w zbiorach Biblioteki Śląskiej.

Ze Śląska pochodzi wybitny pianista jazzowy Adam Makowicz, który w 1962 roku współtworzył z trębaczem Tomaszem Stańką grupę Jazz Darings. Współpracował również z Andrzejem Kurylewiczem, Zbigniewem Namysłowskim, Janem „Ptaszynem” Wróblewskim, Urszulą Dudziak oraz zespołem Novi Singers. W 1970 roku został członkiem nowego zespołu Michała Urbaniaka – Constellation. W 1972 roku wziął udział w nagraniu płyty wokalistki Urszuli Dudziak. W latach 1973–1976 grał w zespole Unit Tomasza Stańki, wystąpił też ze słynną Duke Ellington Orchestra. Od 1978 roku na stałe przebywa w Nowym Jorku. Wśród płyt wydanych przez Adama Makowicza na uwagę zasługują albumy *Zbigniew Namysłowski Quartet* (1966)²⁸, *Novi Singers* (1968)²⁹, *Jazz Jamboree 69* (1969) z saksofonistą Luckym Thompsonem³⁰, *Michał Urbaniak's Group* (1971) ze skrzypkiem Michałem Urbaniakiem³¹, *Newborn Light* (1972) z wokalistką Urszulą Dudziak³². Album *Unit*³³ ukazał się w Polsce w 1976 roku, a poprzedzony został płytą *Tomasz Stańko & Adam Makowicz Unit featuring Czesław Bartkowski*³⁴

²⁸ Album polskiego saksofonisty jazzowego Zbigniewa Namysłowskiego, nagrany z prowadzonym przez niego zespołem – Zbigniew Namysłowski Quartet. Płyta ukazała się jako vol. 6 serii Polish Jazz. Nagrana została w Warszawie w styczniu 1966 roku. LP został wydany w 1966 roku przez Polskie Nagrania Muza w wersji monofonicznej XL 0305 i stereofonicznej SXL.

²⁹ *Bossa Nova* – debiutancki album polskiej grupy wokalne NOVI. Nagrania zrealizowano w czerwcu 1967 roku w studiu Polskich Nagrań Studio 12 w Warszawie. Monofoniczny LP wydany został w 1967 roku przez Polskie Nagrania Muza (PN Muza XL 0415). Była to również 13 płyta wydana w serii Polish Jazz.

³⁰ Płyta *Jazz Jamboree 69* zawiera m.in. utwór *Body and Soul* w wykonaniu Adama Makowicza.

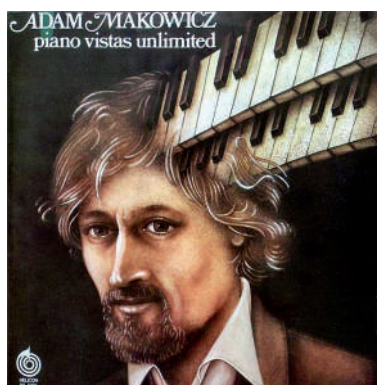
³¹ *Michał Urbaniak's Group. Live recording* – koncertowy album polskiego skrzypka i saksofonisty jazzowego Michała Urbaniaka i, jak podano na okładce, Michał Urbaniak's Group, w której wystąpili znani polscy muzycy jazzowi: pianista Adam Makowicz, kontrabasista Paweł Jarzębski i perkusista Czesław Bartkowski. Nagrania na płycie zarejestrowano na żywo w styczniu 1971 roku w sali Filharmonii Warszawskiej. LP ukazał się w serii Polish Jazz nr 24 w 1971 roku.

³² Urszula Dudziak po raz pierwszy użyła elektronicznych modyfikatorów głosu na płycie *Newborn Light*, nagranej wspólnie z Adamem Makowiczem w 1972 roku.

³³ Album nagrany przez polskiego trębacza Tomasza Stańkę i pianistę Adama Makowicza z towarzyszeniem sekcji tworzonej przez basistę Pawła Jarzębskiego (w dwóch utworach) i perkusistę Czesława Bartkowskiego. *Unit* ukazał się jako XIII LP Klubu Płytyowego PSJ. Nagrania zarejestrowano 7 października 1975 roku w Warszawie. Winyłowy album wydany został w 1976 roku przez PolJazz Z-SX 0606 (tłoczenie Polskie Nagrania „Muza”).

³⁴ Album nagrany został w 1975 roku w Niemczech. Winyłowa płyta wydana została przez JG Records, niemiecką wytwórnię Karlheinz Klütera, który był też producentem płyty.

wydaną rok wcześniej w Niemczech. Solowy album *Live Embers* nagrano w Warszawie w lutym 1975 roku. LP został wydany w 1975 roku przez Polskie Nagrania Muza w wersji stereofonicznej jako vol. 43 serii Polish Jazz pod numerem katalogowym SX 1218.

Płyty Adama Makowicza

Jednym z bardziej interesujących zjawisk na polskiej scenie jazzowej lat 70. było duo flet-kontrabas. Flecistą był Krzysztof Zgraja (urodzony w 1950 roku w Gliwicach), absolwent Akademii Muzycznej w Katowicach. Ten utalentowany flecista, multiinstrumentalista, kompozytor i aranżer w 1972 roku zdobył główną nagrodę solistyczną na festiwalu Jazz nad Odrą, co przyniosło mu spory rozgłos. Został uznany za jednego z najwybitniejszych flecistów jazzowych. Jego partnerami muzycznymi byli Czesław Gładkowski (do 1978 roku) i Jacek Bednarek. Duety te z pewnością zapadły w pamięć słuchaczy przede wszystkim dzięki porywającym miniaturom na płytach *Alter Ego* (z serii Polish Jazz)³⁵, *Live In Hannover*³⁶ i *Walking Colour*³⁷. Pomiędzy wymienionymi wydawnictwami powstał jeszcze jeden

³⁵ Czesław Gładkowski, Krzysztof Zgraja, *Alter Ego* (Polskie Nagrania Muza, SX 1190).

³⁶ Krzysztof Zgraja, Jacek Bednarek, *Live in Hannover* (Poljazz, PSJ-160), edycja specjalna z serii Klub Płyty PSJ.

³⁷ Krzysztof Zgraja, Jacek Bednarek, *Walking Colour* (Poljazz, PSJ-96), edycja specjalna z serii Klub Płyty PSJ.

album – *Laokoon*³⁸, nagrany w większym składzie i utrzymany w duchu ówczesnego fusion przełomu lat 70. i 80. Jest to autorskie dzieło Krzysztofa Zgrai. Płyta została nagrana w 1981 roku i wydana w serii Polish Jazz pod numerem 64. Krzysztof Zgraja to pierwszy flecista w historii polskiego jazzu, który pokazał potencjał tego instrumentu. Jest wirtuozem obdarzonym niezwyklej inwencją improwizacyjną.

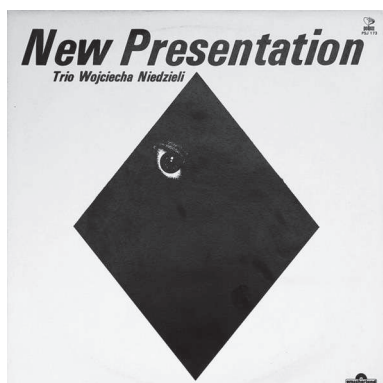

Płyty Krzysztofa Zgrai

Lata 80. przyniosły polskiej scenie jazzowej nowe otwarcie i niezwykle urozmaicony krajobraz muzyczny. Pojawiły się nowe zespoły i nowi instrumentalisci, a Wydział Jazzu Akademii Muzycznej w Katowicach tętnił talentami. Jednym z nich był Wojciech Niedziela (urodzony w 1955 roku w Rybniku) – pianista jazzowy, kompozytor i nauczyciel akademicki, laureat I nagrody Konkursu Improwizacji Jazzowych '83 oraz Grand Prix Międzynarodowego Konkursu Pianistów Jazzowych Kalisz '85. Prowadzi obecnie klasę fortepianu jazzowego w Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach. Wraz z bratem bliźniakiem Jackiem Niedzielą przez wiele lat tworzyli zespół New Presentation, współpracowali m.in. z Lorą Szafran i Piotrem Wojtasikiem. Wojciech Niedziela brał udział w nagraniu około czterdziestu płyt, w tym czterech pod własnym nazwiskiem,

³⁸ Recenzja płyty zob. B. Siegel, *Laokoon. Krzysztof Zgraja*, „Jazz Forum” 2018, nr 7–8, tekst dostępny w wersji elektronicznej: <https://jazzforum.com.pl/main/cd/laokoon> [dostęp: 2.05.2025].

Płyty
Wojciecha
Niedzieli

m.in. winylowej *New Presentation*³⁹. Współpracował z takimi artystami, jak: Jan „Ptaszyn” Wróblewski, Piotr Baron, Henryk Miśkiewicz i inni. Współpracując z Krzysztofem Popkiem⁴⁰ i formacją Young Power, wystąpił jako pianista na pierwszej płycie tegoż zespołu, zatytułowanej *Young Power*⁴¹.

Katowicka Akademia Muzyczna jest najstarszą uczelnią nie tylko w Katowicach, lecz także na całym Górnym Śląsku. Jej chlubą są studenci i absolwenci – laureaci międzynarodowych i ogólnopolskich konkursów muzycznych, członkowie najlepszych polskich i zagranicznych orkiestr symfonicznych, zespołów kameralnych oraz teatrów muzycznych. To właśnie w Katowicach studiowali Krystian Zimerman, światowej sławy pianista, oraz wybitny tenor Piotr Beczała. Z Akademią związani byli również tacy kompozytorzy, jak: Henryk Mikołaj Górecki, Bogusław Szabelski i Wojciech Kilar. Ich dorobek fonograficzny jest bardzo bogaty.

Kompozytorzy

Druga połowa XX wieku stanowiła wyjątkowy okres dla rozwoju muzyki poważnej w Polsce. Polscy kompozytorzy nie stronili od wyzwań, eksperymentów i nowatorskiego podejścia do muzyki oraz sztuki w ogóle. Słuchając kompozycji z tamtego czasu, można odnieść wrażenie, że pojęcie dźwięku i muzyki zostało na nowo zdefiniowane, nabierając zupełnie odmiennego znaczenia. Choć twórcy czerpali z dorobku swoich poprzedników, ich nowatorskie formy wyrazu nadawały tym inspiracjom zupełnie nowy, dotąd nieznany kształt. Poniżej przedstawiamy sylwetki związanych ze Śląskiem pionierów tego niepowtarzalnego okresu w polskiej muzyce oraz ich nagrania.

³⁹ Wojciech Niedziela Trio, *New Presentation* (Poljazz, PSJ-1730, edycja specjalna z serii Klub Płyty PSJ).

⁴⁰ Krzysztof Popek (urodzony w 1958 roku) – czołowy polski flecista jazzowy, od lat zajmujący wysokie pozycje w ankietach jazzowych. Gra na flecie sopranowym i altowym, jest także kompozytorem, aranżerem i liderem wielu formacji, z których najważniejszą była działająca w latach 1986-1990 Young Power.

⁴¹ *Young Power* (Polskie Nagrania Muza SX 2525) – debiutancki album zespołu Young Power wydany w 1987 roku przez wytwórnię Polskie Nagrania Muza. Materiał nagrany we wrześniu 1986 roku w studiu Polskiego Radia w Poznaniu.

Wojciech Kilar, jak sam o sobie mówił, był Ślązakiem „z wyboru”⁴². Wraz z Henrykiem Mikołajem Góreckim i Krzysztofem Pendereckim położył podwaliny pod nową polską szkołę awangardową, dając początek nowemu kierunkowi w muzyce współczesnej, znanemu jako sonoryzm. Kompozytor urodził się w 1932 roku we Lwowie, a zmarł w 2013 roku w Katowicach. W jego twórczości wyróżnia się kilka okresów, w których wyraźnie słychać różnorodne wpływy i inspiracje. Do 1974 roku, kiedy to skomponował swój najsłynniejszy poemat symfoniczny *Krzesany*, Wojciech Kilar uchodził za czołowego przedstawiciela polskiej awangardy muzycznej.

Mimo że utwory Kilara wykonywane są przez orkiestry na całym świecie, jego dyskografia wciąż nie oddaje pełni jego twórczości. Wiele wczesnych arcydzieł kompozytora istnieje wyłącznie w formie nutowej. Lata 60. XX wieku wspomina się z rozrzewnieniem – to wtedy, na Festiwalu Warszawska Jesień, niemal każda nowa kompozycja była rejestrowana. Dziś znalezienie tych nagrań to prawdziwe wyzwanie, dostępne tylko dla najbardziej zagorzałych kolekcjonerów winyli. Pierwszym płytowym nagraniem kompozycji Wojciecha Kilara była *Mała uwertura*, wykonana podczas Warszawskiej Jesieni w 1956 roku przez Orkiestrę Symfoniczną Filharmonii Śląskiej pod batutą Karola Stryja⁴³. Kolejnym był *Riff 62*⁴⁴ – jazzujący, sonorystyczny utwór, który otworzył Kilarowi drogę do środowiska uznanych kompozytorów. Utwór odniósł niezwykle sukces na festiwalu Warszawska

Płyta z *Małą uwerturą*
Wojciecha Kilara

Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Śląskiej pod batutą Karola Stryja bisowała, co w przypadku nowej muzyki zdarza się niezwykle rzadko⁴⁵. Rok później kompozytor zaprezentował festiwalowej publiczności *Générique*⁴⁶. Nagranie z tamtego koncertu do dziś emanuje olśniewającą świeżością i przebojowością, a wykonanie, kipiące ekspresją i energią, jest absolutnie oszałamiające. W kolejnej edycji festiwalu, w 1964 roku, obok kompozycji Krzysztofa Pendereckiego, Zbigniewa Wiszniewskiego i Juliusza Łuciuka, płyta zawiera również *Diphthongos* Wojciecha Kilara⁴⁷.

⁴² R. Gowarzewska-Griessgraber, *Kot, który cudownie komponuje*, „Dziennik Zachodni” 2007, nr 162, s. 20.

⁴³ *Jesień Warszawska, Kronika Dźwiękowa*, nr 3, 1956 (Polskie Nagrania W – 169), wykonanie: Orkiestra Symfoniczna Państwowej Filharmonii Śląskiej, Karol Stryja – dyrygent. Zawiera utwory Dariusza Milhaud i *Małą uwerturę* Wojciecha Kilara.

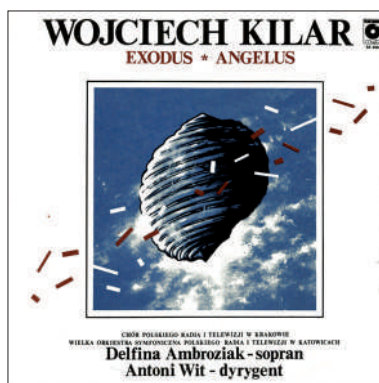
⁴⁴ *Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej Warszawska Jesień = International Festival of Contemporary Music Warsaw Autumn 1956–1981* (Polskie Nagrania Muza SX – 2311 – 2318).

⁴⁵ <https://polmic.pl/pl/nawosci-wydawnicze/nuty/riff-62-na-fortepian-solo--zespon-instrumentow-detych--dwie-grupy-perkusyjne-i-smyczki--kilar-wojciech> [dostęp: 2.09.2024].

⁴⁶ *Kronika Dźwiękowa Warszawskiej Jesieni 1963*, nr 3 (Polskie Nagrania Muza W-873/874), nr arch. 211, nagranie archiwalne.

⁴⁷ *Warszawska Jesień – 1964 – Automne de Varsovie*, *Kronika Dźwiękowa*, nr 2 (Polskie Nagrania Muza – W-967, Polskie Nagrania Muza – W-968), nr arch. 215.

Rok 1974, wraz z ukończeniem *Krzesanego*⁴⁸, wyznacza zwrot w twórczości kompozytora – całkowite zerwanie z awangardą i sonorystyką. Powstałe później *Kościelec 1909*⁴⁹, *Siwa mgła* i *Orawa* stanowi tak zwany „Kilarowski polptyk tatrzański”, nawiązujący do tradycji muzycznych Podhala. W kronikach nagrań Warszawskiej Jesieni znalazły się także: *Exodus*⁵⁰, *Solenne*⁵¹, *Przygrywka i kolęda*⁵² oraz *Upstairs-Downstairs*⁵³. Twórca zyskał sławę również jako kompozytor muzyki do ponad 130 filmów. Możemy ją podziwiać w wielu znakomitych dziełach, takich jak *Dracula*, *Dziewiąte wrota*, *Ziemia obiecana*, *Pan Tadeusz* czy *Pianista*.

Płyty z kompozycjami
Wojciecha Kilara

⁴⁸ XVIII Warszawska Jesień – *Automne de Varsovie* 1974, Kronika Dźwiękowa, nr 1 (Polskie Nagrania Muza – S-3 XW-1889, Polskie Nagrania Muza S-3 XW-1890), nr arch. 254, wykonawcy: Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Narodowej, Jerzy Krenz – dyrygent; Witold Lutosławski, Wojciech Kilar, Warsaw National Philharmonic Orchestra, Witold Rowicki. *Livre pour Orchestra / Krzesany* (Polskie Nagrania Muza – SX 1370).

⁴⁹ Wojciech Kilar, Orkiestra i Chór Filharmonii Narodowej dyr. Witold Rowicki, *Kościelec 1909 / Przygrywka i kolęda / Bogurodzica* (Polskie Nagrania Muza SX 1514).

⁵⁰ Warszawska Jesień / *Warsaw Autumn* 1981, Kronika Dźwiękowa, nr 2 (Polskie Nagrania Muza SX 2384).

⁵¹ Warszawska Jesień – 1967 – *Automne de Varsovie*, Kronika Dźwiękowa, nr 3 (Polskie Nagrania Muza XW-893), nr arch. 230. Zawiera utwór *Solenne* W. Kilara na mezzosopran i orkiestrę.

⁵² Warszawska Jesień – 1972 – *Warsaw Autumn*, Kronika Dźwiękowa, nr 1 (Polskie Nagrania Muza S-3 XW-1701/02), nr arch. 247.

⁵³ Warszawska Jesień – 1971 – *Automne de Varsovie*, Kronika Dźwiękowa, nr 3 (Polskie Nagrania Muza S-3 XW-1657/58), nr arch. 245. Zawiera utwór *Upstairs-Downstairs* w wykonaniu Orkiestry Symfonicznej Państwowej Filharmonii Śląskiej pod dyrykcją Karola Stryi.

Kolejnym artystą silnie związanym ze Śląskiem jest Henryk Mikołaj Górecki. Urodził się w 1933 roku w Czernicy, a zmarł w 2010 roku w Katowicach. Był rektorem Akademii Muzycznej w Katowicach. Dyskografia kompozytora utrwalona na płytach winylowych obejmuje kilkanaście pozycji wydanych zarówno w Polsce, jak i za granicą⁵⁴. Pierwszym sukcesem Góreckiego był utwór *Epitafium*, zaprezentowany w 1958 roku na festiwalu Warszawska Jesień, skomponowany do słów Juliana Tuwima. Ukazał się on na płycie z 1967 roku zatytułowanej *Górecki* – Selected Compositions*⁵⁵ wraz z *Refrenem*, co było fascynującym przykładem muzycznej innowacji. Kompozytor brawurowo zsyntetyzował w nim dwie, wydawałoby się, nieprzystające do siebie techniki: średniowieczny hoketus oraz awangardową dodekafonię. Utwór ten, zbudowany w trzyczęściowej formie o schemacie temp wolna-szybka-wolna, opiera się na lustrzanych frazach, które – jak refreny – spinają całą kompozycję.

Henryk Mikołaj Górecki,
Selected Compositions

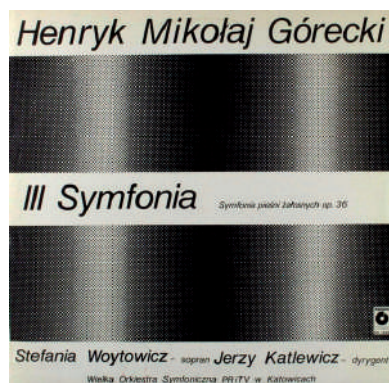
Największym dziełem kompozytora, które przyniosło mu międzynarodową sławę, jest III Symfonia zwana *Symfonią pieśni żałosnych*⁵⁶. Górecki wykorzystał w niej trzy rodzaje tekstów słownych: po pierwsze – XV-wieczny *Lament Świątokrzyski z Pieśni Łysogórskich*, po drugie – słowa napisane na ścianie celi więziennej katowni gestapo „Palace” w Zakopanem przez więzioną tam od 1944 roku 18-letnią Helenę Wandę Błazusiakównę ze Szczawnicy i po trzecie – zaczerpniętą ze zbiorów Adolfa Dygacza lamentacyjną pieśń ludową z Opolszczyzny *Kajze mi sie podziół mój synocek miły*. Te trzy teksty stały się osnową i podstawą trzech części symfonii. Jej prawykonanie miało miejsce w 1977 roku. Początkowo utwór i jego kompozytor znani byli jedynie krytykom i koneserom. Symfonia została wydana w 1980 roku na płycie gramofonowej przez Polskie Nagrania Muza, następnie przez wydawnictwo Schwann Musica Mundi w Niemczech w 1983 roku i w Austrii w 1988 roku. Z kolei w 1985 roku kompozycja posłużyła jako muzyka do filmu

⁵⁴ *Warszawska Jesień – 1965 – Automne de Varsovie*, Kronika Dźwiękowa, nr 5 (Polskie Nagrania Muza – XW-569, Polskie Nagrania Muza – XW-570), zawiera utwór *Elementi per tre archi*; *Warszawska Jesień – 1966 – Automne de Varsovie*, Kronika Dźwiękowa, nr 4 (Polskie Nagrania Muza M-3 XW-717), nr arch. 227, zawiera utwór *Refren na orkiestrę*; *Warszawska Jesień – 1967 – Automne de Varsovie*, Kronika Dźwiękowa, nr 4 (Polskie Nagrania Muza XW-896), nr arch. 231, zawiera utwór *La Musiquette II na zespół instrumentalny*.

⁵⁵ *Górecki – Selected Compositions* (Polskie Nagrania Muza XL 0391).

⁵⁶ Kompozycja była wydawana kilkakrotnie na płytach winylowych, m.in. w 1980 roku *Henryk Mikołaj Górecki, III Symfonia / Symfonia pieśni żałosnych*, op. 36 (Polskie Nagrania Muza SX1648), wykonawcy: Stefania Woytowicz, Wielka Orkiestra Symfoniczna PRiTV pod dyktando Jerzego Katlewicza; w 1983 roku w Niemczech *Henryk Mikołaj Górecki, Sinfonie Nr. 3 – Sinfonie Der Klagelieder* (Schwann Musica Mundi – VMS 1615), wykonawcy: Stefania Woytowicz, Dario-Symphonie-Orchester Berlin pod dyktando Włodzimierza Kamirskiego; ta sama płyta była wydana w Austrii w 1988 roku.

Police w reżyserii Maurice'a Pialata, z Gérardem Depardieu i Sophie Marceau w rolach głównych. Wydana została wtedy na winylu przez francuską firmę Erato⁵⁷. W 1992 roku, gdy wydawnictwo Elektra Records opublikowało symfonię (w wykonaniu London Sinfonietta pod dyрекcją Davida Zinmana)⁵⁸, trafiła ona na czołowe miejsca amerykańskich i brytyjskich list przebojów muzyki poważnej, przynosząc Góreckiemu międzynarodową sławę. W latach 1992 i 1993 płyta CD z nagraniem symfonii stała się prawdziwym światowym bestsellerem, dzięki czemu nazwisko Henryka Mikołaja Góreckiego stało się znane na całym świecie, nie tylko melomanom. Płyta otrzymała nagrodę „Best-Selling CD in 1993” miesięcznika „Gramophone” oraz „Recording of the Year” (1993) podczas Classical Music Awards w Londynie.

Henryk Mikołaj Górecki,
*III Symfonia / Symfonia pieśni
żałobnych, op. 36*

Pianiści

Katedra Fortepianu na Wydziale Wokalno-Instrumentalnym Akademii Muzycznej w Katowicach odgrywa kluczową rolę w procesie dydaktyczno-wychowawczym uczelni. Jej misją jest przygotowanie wszechstronnych artystów muzyków, gotowych do aktywnego i twórczego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym. Z murów Akademii Muzycznej w Katowicach wyszło wielu wybitnych polskich pianistów, wielokrotnych laureatów międzynarodowych konkursów pianistycznych, m.in. Lidia Grychtołówna, Krystian Zimerman czy Piotr Paleczny.

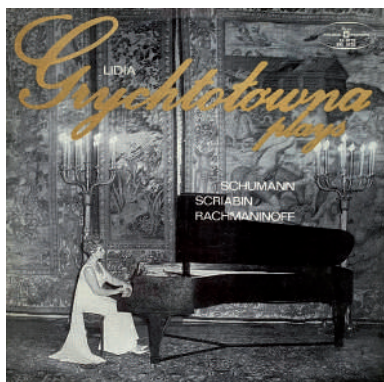
Urodzona w 1928 roku Lidia Grychtołówna to ceniona pianistka i pedagog z Rybnika. Naukę gry na fortepianie rozpoczęła w wieku 6 lat. Pobierała prywatne lekcje u Antoniego Szafranka w Rybniku, a następnie (w latach 1945–1951) studiowała w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Katowicach w klasie fortepianu profesor Wandy Chmielowskiej, gdzie uzyskała dyplom z najwyższym odznaczeniem. Jest laureatką czterech międzynarodowych konkursów pianistycznych, koncertowała w całej Europie, Ameryce Południowej, Australii, Stanach Zjednoczonych, Meksyku, na Kubie, w Japonii, Chinach i Tajlandii z repertuarem sięgającym od Bacha, przez Mozarta, Beethovena, Chopina, Schumanna, aż po klasyków XX wieku. Dokonała wielu nagrań płytowych, telewizyjnych i radiowych. Nakładem Polskiego Wydawnictwa Muza ukazały się m.in. album monofoniczny ze scherzami Fryderyka Chopina (1960)⁵⁹, nokturny Fryderyka Chopina

⁵⁷ *Police* (Symphonie No. 3) – Górecki, Stefania Woytowicz, Symphonieorchester des Sudwestfunks-Baden-Baden, Ernest Bour – dyrygent, LP (Erato – ERA 9275).

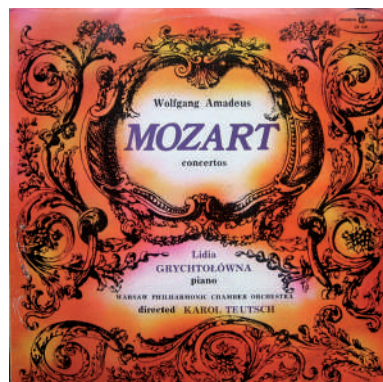
⁵⁸ *Henryk Górecki, Symphony No. 3* (Elektra Nonesuch – 7559-79282-2), wykonawcy: Dawn Upshaw – sopran, London Sinfonietta, David Zinman – dyrygent.

⁵⁹ *Fryderyk Chopin, Dzieła Wszystkie. Scherza* (Polskie Nagrania Muza – LX 0074).

w wykonaniu Lidii Grychtołówny, Zbigniewa Drzewieckiego i Jana Ekierta (1968)⁶⁰, cztery lata później album *Lidia Grychtołówna plays Schumann, Scriabin, Rachmaninoff*, następnie *Lidia Grychtołówna piano recital. Schumann, Liszt* (1973)⁶¹. W 1976 roku ukazał się album koncertów Wolfganga Amadeusza Mozarta w wykonaniu Lidii Grychtołówny i Orkiestry Kameralnej Filharmonii Warszawskiej pod dyрекcją Karola Teutscha⁶², a w 1984 roku walce Fryderyka Chopina w wykonaniu Lidii Grychtołówny⁶³.

Płyty Lidii Grychtołówny

Krystian Zimerman (urodzony w Zabrze w 1956 roku) to jeden z najwybitniejszych żyjących pianistów i pedagogów. W 1975 roku został zwycięzcą Konkursu Chopinowskiego. Od tego czasu występuje w najważniejszych centrach muzycznych na świecie. Artysta związany jest ekskluzywnym kontraktem z wytwórnią Deutsche Grammophon, dla której nagrał ponad 20 albumów⁶⁴, wielokrotnie uhonorowanych prestiżowymi nagrodami. W Polsce, nakładem Polskich Nagrań Muza, ukazało się kilka płyt winylowych z nagraniami Zimermana, wśród

⁶⁰ Fryderyk Chopin, *Notturmi Vol. 2* (Polskie Nagrania Muza SXAP 4108).

⁶¹ *Lidia Grychtołówna Piano Recital. Schumann, Liszt* (Polskie Nagrania Muza XL 0361, Polskie Nagrania SXL 0361).

⁶² *Wolfgang Amadeusz Mozart, Concertos* (Polskie Nagrania Muza SX 1391), wykonawcy: Lidia Grychtołówna, Warsaw Philharmonic Chamber Orchestra, Karol Teutsch.

⁶³ *Fryderyk Chopin, Walce* (Polskie Nagrania Muza SX 2014).

⁶⁴ Dyskografia zob. <https://www.discogs.com/artist/837573-Krystian-Zimerman> [dostęp: 2.05.2025].

których na szczególną uwagę zasługuje wydana w 1975 roku *Kronika Konkursu*⁶⁵. W 1977 roku pianista nagrał płytę zawierającą utwory Ludwiga van Beethovena, Sergiusza Prokofiewa i Grażyny Bacewicz⁶⁶. Rok 1979 przyniósł wydawnictwo Wifon z *Sonatami* Wolfganga Amadeusza Mozarta w wykonaniu Kai Danczowskiej i Krystiana Zimmermana⁶⁷. W 1990 roku ukazały się dwie płyty: *International Chopin Piano Competitions, The Golden Twelve, Vol. 4*⁶⁸ oraz album z nagraniami laureatów nagrody za najlepsze wykonanie mazurków w latach 1960–1975⁶⁹, przygotowany z okazji XII Międzynarodowego Konkursu Chopinowskiego w 1990 roku.

Płyty Krystiana Zimmermana

⁶⁵ Krystian Zimerman, *Kronika Konkursu: IX Międzynarodowy Konkurs im. F. Chopina – Warszawa 1975* (Polskie Nagrania Muza SX 1310).

⁶⁶ Krystian Zimerman *Plays Sonatas For Piano* (Polskie Nagrania Muza SX 1510).

⁶⁷ Mozart, *Sonaty K.V. 547, 404, 481* (Wifon LP 008), wykonawcy: Kaja Danczowska, Krystian Zimerman.

⁶⁸ Fryderyk Chopin, *International Chopin Piano Competitions, The Golden Twelve, vol. 4* (Polskie Nagrania Muza – SX 2889), wykonawcy: Garrick Ohlsson, Krystian Zimerman.

⁶⁹ Fryderyk Chopin, *International Chopin Piano Competitions – Best Mazurka Performances* (Polskie Nagrania Muza – SX 2900); płyta zawiera trzy mazurki (op. 24 nr 1, op. 24 nr 2, op. 24 nr 4) w wykonaniu Krystiana Zimmermana.

Ze Śląska pochodzi również, urodzony w 1946 roku w Rybniku, absolwent warszawskiej Akademii Muzycznej, pianista i pedagog muzyczny – Piotr Paleczny. Artysta jest laureatem wielu międzynarodowych konkursów pianistycznych, w tym III nagrody na VIII Konkursie im. Fryderyka Chopina w 1970 roku. Od tego czasu prowadzi ożywioną działalność koncertową na wszystkich kontynentach, występując na najlepszych scenach koncertowych. W bogatym repertuarze koncertowym Piotra Palecznego istotne miejsce zajmują polskie koncerty fortepianowe. Artysta wykonuje utwory Fryderyka Chopina, Ignacego Jana Paderewskiego, Karola Szymanowskiego i Witolda Lutosławskiego. Nagrania artysty ukazały się na płytach znanych światowych firm fonograficznych: EMI, BBC Classic, Naxos, DUX. Dyskografia Palecznego na winylach to przede wszystkim płyty gramofonowe takich wydawnictw, jak Polskie Nagrania Muza i Wifon z lat 1970–1985⁷⁰.

Płyty Piotra Palecznego

⁷⁰ Piotr Paleczny, *Piano Recital, Balakirev, Brahms, Chopin* (Polskie Nagrania LX 0642, Polskie Nagrania SXL 0642); *Mussorgsky, Obrazki z wystawy* (Polskie Nagrania Muza SXL 0942), wykonawca: Piotr Paleczny; *Wolfgang Amadeus Mozart, Koncert fortepianowy D-moll KV 466 Nr 20 = Piano Concerto No. 20 In D Minor K 466* (Polskie Nagrania Muza SX 2067), wykonawcy: Piotr Paleczny, Polish Chamber Orchestra, Jerzy Maksymiuk – dyrygent; *Fryderyk Chopin. Koncerty fortepianowe* (Polskie Nagrania Muza SX 2339, Polskie Nagrania Muza SX 2340), dwupłytowy album w wykonaniu Piotra Palecznego, Wielkiej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia i Telewizji w Katowicach pod dyktando Jacka Kasprzyka.

Orkiestry na Śląsku

Orkiestry symfoniczne, rozrywkowe i dęte odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu kultury śląskiej, promując muzykę i edukując społeczeństwo. Poprzez występy, nagrania i programy edukacyjne przyczyniają się do rozwoju artystycznego regionu, wzbogacając życie kulturalne i podnoszą prestiż Śląska na arenie krajowej i międzynarodowej.

Wielka Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia została założona w Warszawie w 1935 roku przez Grzegorza Fitelberga, który prowadził ją do września 1939 roku. Po zakończeniu II wojny światowej orkiestra została reaktywowana w Katowicach (w marcu 1945 roku) przez Witolda Rowickiego. W 1947 roku dyрекcję artystyczną ponownie objął Grzegorz Fitelberg, a zespół przyjął nazwę Wielka Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia, później z dopowiedzeniem „i Telewizji”. W uznaniu zasług, w 1999 roku orkiestra otrzymała tytuł „Narodowej”. Współpracowała z wybitnymi kompozytorami i artystami, prezentując prawykonania wielu znaczących dzieł. Przez dekady zespół sukcesywnie budował swoją międzynarodową renomę, występując w najważniejszych salach koncertowych świata i współpracując z takimi artystami, jak: Olivier Messiaen, Kurt Masur, Leonard Bernstein, Neville Marriner, Martha Argerich, Plácido Domingo, Artur Rubinstein, Anne-Sophie Mutter, Krystian Zimerman, Piotr Anderszewski, Christine Goerke czy Piotr Beczała. Prawykonania swoich utworów powierzali orkiestrze m.in. Witold Lutosławski, Wojciech Kilar, Henryk Mikołaj Górecki i Krzysztof Penderecki. Dyskografia zespołu obejmuje ponad 200 albumów nagranych dla największych światowych wytwórni, a do tego niezliczoną ilość archiwalnych nagrań dla Polskiego Radia. Z tej obfitości nagrań konieczne trzeba wymienić te, które zasługują na honorowe miejsce w winylowej kolekcji. Są to dzieła Krzysztofa Pendereckiego zarejestrowane dla EMI w 1975 roku, pod jego własną batutą. Na płycie znajdziemy *De natura sonoris* No. 1, *De natura sonoris* No. 2, *Przebudzenie Jakuba*, *Tren Ofiarom Hiroszimy* i *Magnificat*. Obok orkiestry, do ich realizacji przyczynili się wybitni soliści, tacy jak: Wanda Wiłkomirska (skrzypce), Siegfried Palm (wiolonczela) czy Peter Lager (śpiewak), a także Chór Polskiego Radia w Krakowie. Było to drugie wspólne nagranie Pendereckiego z WOSPR-em; pierwsze, również dla EMI, pochodzi z 1972 roku i zawierało premierowe wykonanie *Koncertu wiolonczelowego* (z Siegfriedem Palmem). Co istotne, był to dyrygencki debiut kompozytora.

„Śląska” kolekcja winyli będzie niekompletna bez kompozycji Karola Szymanowskiego, nagrywanych dla EMI od 1978 roku. Na pierwszej płycie znajdują się

Penderecki dirigiert Penderecki

oba *Koncerty skrzypcowe*⁷¹ w mistrzowskim wykonaniu Konstantego Andrzeja Kulki i pod batutą Jerzego Maksymiuka. Następną pozycją obowiązkową jest trzy-płytowy album⁷², zawierający m.in. Symfonię nr 4 *Concertante* z Piotrem Palecznym i Jerzym Semkowem, a także poruszające *Stabat Mater*⁷³ pod dyktando Antoniego Wita, z udziałem: Jadwigi Gadulanki, Jadwigi Rappé, Andrzeja Hiolskiego oraz Chóru Polskiego Radia w Krakowie. Płyta ta została uznana za Płytę Roku 1985 przez ceniony magazyn „Gramophone”. W 1976 roku orkiestra nagrała dla EMI operę *Borys Godunow* Modesta Musorgskiego⁷⁴ pod dyktando Jerzego Semkowa, z udziałem takich solistów, jak: Martti Talvela, Nicolai Gedda, Andrzej Hiolski i Halina Łukomska. Płyta zdobyła liczne wyróżnienia. Uhonorowano ją prestiżową nagrodą niemieckiej Akademii Fonograficznej Schallplattenpreis, Grand Prix włoskiej krytyki muzycznej oraz Grand Prix du Disque, a magazyn „Time” zaliczył ją do grona pięciu najlepszych płyt roku. W tym samym roku wydano utwory Witolda Lutosławskiego, nagrane pod dyktando kompozytora jako sześciopłytowy album kwadrofoniczny dla EMI⁷⁵. Na płytach znalazły się takie utwory, jak: *Muzyka żałobna*, *I i II Symfonia*, *Wariacje symfoniczne*, *Koncert na orkiestrę* i inne. W nagraniach można usłyszeć także belgijskiego tenora Louisa Devosa oraz Chór Polskiego Radia w Krakowie.

Płyty WOSPR z utworami Karola Szymanowskiego

⁷¹ Karol Szymanowski, *Violin Concertos Nos. 1 & 2* (His Master's Voice – ED29112151), wykonawcy: Konstanty Kulka – skrzypce, Polish Radio National Symphony Orchestra, Jerzy Maksymiuk – dyrygent.

⁷² Trzy-płytowy album: Karol Szymanowski. *Orchestral Works = Orchesterwerke = L'Oeuvre D'Orchestre* (His Master's Voice – SLS 5242, *Die Stimme Seines Herrn* – 1C 165-43 210/12, EMI Electrola – 1C 165-43 210/12), wykonawcy m.in. Sinfonie-Orchester Des Polnischen Rundfunks Krakau, Nationales Symphonie-Orchester Des Polnischen Rundfunks, Jacek Kasprzyk, Jerzy Semkow, Antoni Wit – dyrygenci, Piotr Paleczny – fortepian.

⁷³ Karol Szymanowski, *Stabat Mater op. 53 / Litania do Marii Panny op. 59 / Demeter op. 37 Bis* (His Master's Voice Digital – 27 0027 1, His Master's Voice – 27 0027 1).

⁷⁴ Modest Mussorgsky, *Boris Godunov* (La Voce Del Padrone – 3C 165-02870/73 Q), 4xVinyl, LP, Quadraphonic.

⁷⁵ Witold Lutosławski, *Werke für Orchester* (EMI Electrola – 1C 165-03 231/36), album 6xVinyl, LP, Quadraphonic, wykonawcy: Nationales Symphonie-Orchester des Polnischen Rundfunks; Polnisches Kammerorchester; Chorus – Polnischer Rundfunkchor Krakau; nagrane w latach 1976–1977.

Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Śląskiej rozpoczęła działalność tuż po zakończeniu II wojny światowej, w maju 1945 roku, od początku aktywnie uczestnicząc w śląskim życiu muzycznym. Jest również stałym uczestnikiem najważniejszych polskich i zagranicznych festiwali muzycznych, m.in. Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Współczesnej Warszawska Jesień, gdzie dokonała światowych prawykonanń ponad osiemdziesięciu utworów. Wśród nich znalazły się dzieła wybitnych kompozytorów, takich jak: Henryk Mikołaj Górecki, Krzysztof Penderecki, Wojciech Kilar, Tadeusz Baird, Andrzej Dobrowolski, Aleksander Glinkowski, Jan Wincenty Hawel, Eugeniusz Knapik, Aleksander Lason, Aleksander Nowak i Józef Świder. Orkiestra Symfoniczna Filharmonii Śląskiej może poszczycić się ponad czterdziestoma nagraniami dla prestiżowych wytwórni polskich i światowych. W 1973 roku ukazała się płyta z suitami *Arlezianka* Georga Bizeta w wykonaniu Orkiestry pod batutą Karola Stryi⁷⁶. Jednym z największych osiągnięć fonograficznych orkiestry jest kompletne nagranie

wszystkich dzieł symfonicznych, wokально-orkiestrowych oraz kantatowo-oratoryjnych Karola Szymanowskiego dla firmy „Marco Polo – NAXOS”. W ramach tego projektu wydano na płytach kompaktowych m.in. *Stabat Mater* oraz operę *Król Roger*. Nie można też nie wspomnieć o płycie winylowej *Utwory symfoniczne Karola Szymanowskiego*⁷⁷, wydanej przez Wifon w 1985 roku. Ten imponujący dorobek fonograficzny i koncertowy świadczy o nieustannym zaangażowaniu Orkiestry Sym-

fonicznej Filharmonii Śląskiej w rozwój muzyki polskiej i światowej, zarówno poprzez promowanie nowych dzieł, jak i utrwalanie klasyki.

Płyty Orkiestry Symfonicznej Filharmonii Śląskiej

⁷⁶ Georges Bizet, *L'Arlesienne, Suite No 1 & No 2* (Polskie Nagrania – SXL 0233, Polskie Nagrania Muza – XL 0233).

⁷⁷ Karol Szymanowski, *Utwory symfoniczne* (Wifon – LP 059).

Dla promocji muzyki na Górnym Śląsku ważne są także dwa mniej znane zespoły: Orkiestra Symfoniczna Filharmonii w Zabrzu i Orkiestra Filharmonii Rybnickiej.

Orkiestra Symfoniczna Filharmonii w Zabrzu, w skład której weszły dwie orkiestry kopalniane (Zabrze-Wschód i Zabrze-Zachód), rozpoczęła swoją działalność wiosną 1950 roku, a pierwszy koncert zaprezentowała 29 października 1950 roku⁷⁸. Powołano również Towarzystwo Miłośników Filharmonii Górniczej, którego zadaniem było zapewnienie nowo powstałej orkiestrze stabilności finansowej⁷⁹. Działalność orkiestry nie ograniczała się do występów we własnej sali. Zespół dawał darmowe koncerty w pobliskich zakładach przemysłowych, kopalniach i hutach. Organizowano imprezy umuzykalniające dla dzieci. Repertuar zespołu był zróżnicowany: w programach prezentowano zarówno utwory muzyki poważnej, jak i aranżacje muzyki rozrywkowej. W połowie lat 80. profil zespołu zaczął ewoluować w stronę repertuaru filharmonicznego. Konsekwencją tego było przemianowanie nazwy instytucji na: Państwowa Filharmonia, co stanowiło uznanie dla zaangażowania i efektów pracy muzyków. Przez ponad pół wieku działalności Orkiestra gościła na scenie najwybitniejszych artystów z kraju i zagranicy, w tym takie sławy, jak: Wiesław Ochman, Andrzej Hiolski, Krystian Zimerman, Piotr Paleczny, Wanda Wiłkomirska czy Grzegorz Fitelberg.

W 1970 roku staraniem Zarządu Głównego Związku Zawodowego Górników została wydana przez wytwórnię Pronit jedyna płyta winylowa orkiestry, zatytułowana *Filharmonia Górnicza ZZG*⁸⁰. Na krążku znalazły się aranżacje melodii tanecznych, wiązanka melodii górniczych i uwertura do opery *Dwie chatki* Karola Kurpińskiego.

Płyta Filharmonii Górniczej
w Zabrzu

Filharmonia Rybnicka⁸¹ jest instytucją kultury, która powstała jako Rybnicka Orkiestra Symfoniczna w latach 1934–1939 z inicjatywy braci Antoniego i Ka-

⁷⁸ (f), *Pierwsza w Polsce Filharmonia Górnicza*, „Trybuna Ludu” 1950, nr 253, s. 3; *Występy Filharmonii Robotniczej „Górnika”*, „Trybuna Ludu” 1950, nr 246, s. 4; M.J. Michałowski, *Koncert Filharmonii Górniczej*, „Dziennik Zachodni” 1950, nr 309, s. 4.

⁷⁹ Tamże.

⁸⁰ *Filharmonia Górnicza Zarządu Głównego ZZG* (Pronit – Z-SX 0736).

⁸¹ M. Warchoł-Sobiesiak, *Orkiestra Filharmonii ROW – rybnicki fenomen muzyczny*, [w:] *Muzyka w środowisku społecznym*, red. J. Uchyla-Zroski, Katowice 2012, s. 94–107.

rola Szafranków. Po II wojnie światowej swoją działalność kontynuowała jako orkiestra symfoniczna działająca przy szkole muzycznej. W jej skład wchodził pedagog, absolwenci oraz najzdolniejsi uczniowie. W latach 1960–1995, dzięki finansowaniu przez kopalnię Rybnickiego Okręgu Węglowego, funkcjonowała pod nazwą Filharmonia Rybnickiego Okręgu Węglowego. W grudniu 1968 roku została zarejestrowana stereofoniczna płyta długogrająca *Filharmonia ROW i jej soliści*⁸², będąca unikalnym świadectwem umiejętności orkiestry. Longplay zawiera muzykę polską, a jako soliści pojawiają się: Stanisława Marciniak-Gowarzewska, Henryk Grychnik oraz Piotr Paleczny.

Płyta Filharmonii ROW w Rybniku

Orkiestra Rozrywkowa Polskiego Radia i Telewizji pod dykcją Jerzego Miliana powstała w 1974 roku⁸³, a rozwiązana została w 1991 roku. Brała udział w programach telewizyjnych i największych festiwalach w Polsce, koncertowała również za granicą. Wykonywała utwory rozrywkowe i jazzowe, śmiało łącząc dynamiczny funk ze zwiewnymi rytmami bossa novy, orientalnymi eksperymentami muzycznymi i adaptacjami popularnych przebojów. Orkiestra pod kierunkiem Jerzego Miliana od początku wyróżniała się nowatorskim składem instrumentalnym i perfekcyjną grupą wokalną, współpracując z czołowymi polskimi wokalistami i instrumentalistami. Efektem siedemnastu lat ich pracy są tysiące minut nagrań dla radia i telewizji⁸⁴, z których wiele to prawdziwe instrumentalne perły. Zaledwie ułamek z nich trafił wówczas na płyty. Dziś poszukiwanym rarytasem, osiągającym zawrotne ceny na aukcjach, jest winylowe wydawnictwo z 1975 roku zatytułowane *Jerzy Milian. Orkiestra Rozrywkowa PRiTV*⁸⁵. Drugą płytą, już mniej poszukiwaną, ale równie interesującą pod względem zawartości, jest album *Orkiestra Rozrywkowa PRiTV pod dykcją Jerzego Miliana*, wydany w 1978 roku⁸⁶.

⁸² *Filharmonia ROW i jej soliści* (Polskie Nagrania Muza – ZL 511).

⁸³ M. Brzeźniak, *Lekka i przyjemna. Pod dykcją Jerzego Miliana*, „Trybuna Robotnicza” 1974, nr 111, s. 6; A. Karpeta, *Grać u Miliana to jak trafić milian w Totolotka*, „Nowiny” 2015, nr 18, s. 24.

⁸⁴ Z. Kiszakiewicz, *Czy Pani lubi Miliana?*, „Panorama” 1984, nr 6, s. 22–23.

⁸⁵ *Jerzy Milian, Orkiestra Rozrywkowa PRiTV w Katowicach* (Polskie Nagrania Muza – SX 1278).

⁸⁶ *Orkiestra Rozrywkowa PRiTV w Katowicach pod dyr. Jerzego Miliana* (Polskie Nagrania Pro-nit SX 1578).

Płyty Orkiestry Rozrywkowej PRiTV w Katowicach

Muzyka rozrywkowa – śląski bigbit lat 60

Polska muzyka rockowa inspirowana zachodnią muzyką rozrywkową narodziła się na przełomie lat 50. i 60. XX wieku. W 1959 roku pierwszy swój koncert zagrał gdański zespół Rhythm and Blues, a w następnym powstaje grupa Czerwono-Czarni, uznawana za pioniera bigbitu i rock'n'rolla w Polsce. W ślad za nimi pojawiają się liczne zespoły grające muzykę „mocnego uderzenia”, m.in. Czerwone Gitary, Niebiesko-Czarni, Trubadurzy. Śląsk również miał swoją przedstawicielkę w nurcie bigbitowym – Karin Stanek⁸⁷, urodzoną w 1946 roku w Bytomiu. Kiedy debiutowała w 1962 roku jako wokalistka zespołu Czerwono-Czarni, miała zaledwie 17 lat. Z zespołem występowała przez siedem lat i był to prawdziwy złoty okres polskiego „mocnego uderzenia”. Jej firmowe nagranie to *Malowana piosenka* (znana również jako *Malowana lala*), a do miana prawdziwych hitów zaliczyć można takie utwory, jak: *Jimmy Joe*, *Chłopiec z gitarą*, *Walentyna twist*⁸⁸, *300 tysięcy gitar* czy wreszcie *Jedziemy autostopem*. W 1966 roku w Stanach Zjednoczonych ukazała się jej pierwsza długogrająca płyta z największymi przebojami. Jako wokalistka Czerwono-Czarnych nagrała z grupą cztery single (czwórki) oraz pojawiła się na dwóch longplayach zespołu⁸⁹. Piosenki Karin Stanek ukazały się również na pocztówkach dźwiękowych wydawnictwa Muza i Ruch⁹⁰.

⁸⁷ I. Larisz, *Karin Stanek – demon wcielony*, „Panorama” 2004, nr 37/38, s. 24; A. Kryszkiewicz, *Karin Stanek. Autostopem z malowaną lalą*, Warszawa 2015.

⁸⁸ Czerwono-Czarni, Karin Stanek. *Wala – twist / Jedziemy autostopem / Piosenka z uśmiechem / Biała bluzka, czarne spodnie* (Pronit N-0289).

⁸⁹ Czerwono-Czarni. CZERWONO-CZARNI (Muza, XL 0352), reedycja: Muza SX 2198, utwory w wykonaniu Karin Stanek: *Czekoladowy krem / Sobota to mój dzień / Czy krasnoludki są na świecie / Trzysta tysięcy gitara / Tato kup mi džinsy / Jestem ciągle sama*; Czerwono-Czarni. 17.000.000 (Muza XL 0458), reedycja: Muza SX 2199, utwory w wykonaniu Karin Stanek: *To nie moja wina / Będziesz tylko w tej piosence* (duet z Klaudiuszem Magą) / *Big-beatland*.

⁹⁰ K. Stanek i Czerwono-Czarni. *Malowana piosenka* (PD Muza KP-49); K. Stanek i Czerwono-Czarni. *Katarzyna* (PD Muza KP-71); K. Stanek i Czerwono-Czarni. *Trzysta tysięcy gitar* (Ruch R-0040); K. Stanek i Czerwono-Czarni. *Sobota to mój dzień* (PD Ruch R-0050); *Dyskoteka rock* (PD Ruch R-304-II).

Czy na Śląsku „czują bluesa”?

„Nie podam żadnej skomplikowanej definicji – dla mnie blues to po prostu życie. Nie należy go szukać na siłę, gdyż on jest i trzeba go tylko umieć dojrzeć w sobie”⁹¹ – tak mówił Ryszard Riedel po finałowym koncercie Dżemu na Rawa Blues Festiwal w 1986 roku.

Podczas gdy Śląsk niezmiennie kojarzy się z węglem, gwarą i kluskami, to jego wyjątkowa historia bluesowa wciąż pozostaje niedoceniona w dziejach polskiej muzyki rozrywkowej, choć – jak podkreśla w swoich opracowaniach Jacek Kurek – „coraz więcej mówi się o śląskim bluesie, analizując go z rozmaitych perspektyw. Jest on traktowany jako istotna część dziedzictwa kulturowego regionu, a ostatnio nawet jako atrakcja turystyczna”⁹².

Źródła śląskiej muzyki bluesowej i blues-rockowej sięgają przełomu lat 60. i 70. XX wieku, kiedy to utalentowani młodzi śląscy muzycy stworzyli i ugruntowali charakterystyczne „śląskie brzmienie”⁹³. Do grona twórców tego fenomenu należą m.in. Józef i Jan Skrzekowie, Ryszard Riedel, Ireneusz Dudek, Jerzy Kawalec, Andrzej Urny i Leszek Winder oraz zespoły (obecnie uważane za kultowe): Silesian Blues Band (późniejszy SBB), Dżem, Krzak, Gang Olsena, Śląska Grupa Bluesowa.

Era „śląskiego bluesa” rozpoczęła się w Polsce w latach 70. XX wieku za sprawą kultowego Silesian Blues Bandu (SBB). Zespół, prowadzony przez Józefa Skrzeka, zaczynał od blues-rocka, by wkrótce zdefiniować brzmienie polskiego rocka progresywnego. Podczas gdy Józef Skrzek z czasem zaczął eksplorować muzykę elektroniczną i eksperymentalną, jego młodszy brat Jan pozostał wierny bluesowym dźwiękom, stając się z czasem ikoną tego gatunku w Polsce. Jego twórczość jest silnie powiązana z kulturą Górnego Śląska. Artysta po mistrzowsku scalał amerykańskiego bluesa z autentyczną śląskością – z jej językiem, mentalnością i charakterystycznym humorem. Śpiewając po śląsku i opowiadając o codzienności regionu, stworzył muzykę, która była nie tylko żywa i emocjonalna, ale przede wszystkim prawdziwie śląska. Działalność artystyczną rozpoczął w jazz-rockowym zespole Rak, w którym występował w latach 1973–1976. Współpraca z bratem, Józefem Skrzekiem, zaowocowała udziałem w nagraniu albumu SBB *Memento z banalnym tryptykiem*⁹⁴ oraz w solowych projektach Józefa, takich jak *Józefina*⁹⁵ czy muzyka do filmu *Wojna światów – następne stulecie*⁹⁶. Bracia wspólnie wystąpili również na festiwalu Folk-Blues Meeting '80 w Poznaniu.

⁹¹ A. Labus, *Łowienie bluesa*, „Tak i Nie” 1986, nr 42, s. 10.

⁹² J. Kurek, *Skąd ten (śląski) blues?*, „Zeszyty Chorzowskie. Feriae in officina ferraria” 2024, nr 22, s. 189–202; J. Kurek, *Rysiek Riedel i filolodzy na pięciolini, czyli garść myśli o ważnych słowach i dźwiękach*, „Zeszyty Chorzowskie. Feriae in officina ferraria” 2024, nr 22, s. 249–255.

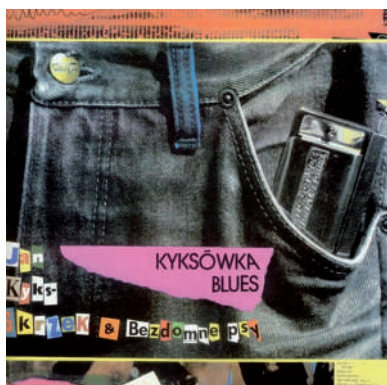
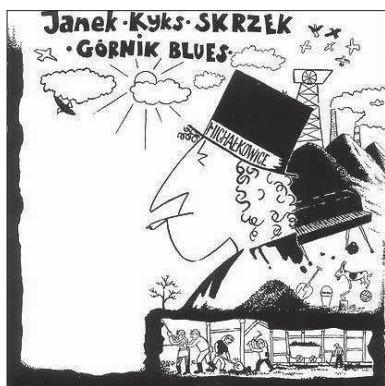
⁹³ Ireneusz Dudek określił „śląskie brzmienie” jako „charakterystyczne brzmienie niektórych śląskich grup prezentujących typ spontanicznego muzykowania, pełen barwy i wyrazistości rytmicznej. Często tendencją jest np. stosowanie schematu „call and response” – przy czym „zawołanie” wokalne uzupełnione jest instrumentalną „odповідzią” (R. Sz. Wagnerowski, *Barwy bluesa. Ireneusz Dudek*, „Panorama” 1980, nr 6, s. 25).

⁹⁴ SBB, *Memento z banalnym tryptykiem* (Polskie Nagrania Muza SX 1966).

⁹⁵ Józef Skrzek, *Józefina* (Wifon LP 037).

⁹⁶ Józef Skrzek, *Wojna światów – następne stulecie* (Polskie Nagrania Muza SX 2342).

Winylowa, solowa dyskografia Jana Skrzeka rozpoczęła się w 1985 roku od premiery *Górnik Blues*⁹⁷ – koncertowego albumu zarejestrowanego w chorzowskiej Leśniczówce. Po trzech latach, w 1988 roku, muzyk powrócił z drugim wydawnictwem, *Nikt nie zawróci kijem Wisły*⁹⁸, nagrany z sześciuosobowym chórem. Natomiast w 1989 roku ukazała się płyta *Kyksówka Blues*⁹⁹ z towarzyszeniem grupy Bezdomne Psy, która zaprezentowała ostrzejsze już, blues-rockowe brzmienie. Aktywność artystyczna Jana Skrzeka opierała się głównie na koncertach klubowych i gościnnych występach festiwalowych. Warto również wspomnieć o jego udziale w musicalu *Pozłacany warkocz* oraz rolach w filmach Janusza Kidawy i Kazimierza Kutza¹⁰⁰.

Płyty Jana Skrzeka

Innym kultowym zespołem bluesowym wywodzącym się ze Śląska jest założone w 1973 roku w Tychach przez braci Adama i Beno Otrębów oraz Pawła Bergera blues-rockowe trio Dżem¹⁰¹, uważane za jeden z najważniejszych zespołów w hi-

⁹⁷ Jan Skrzek, *Górnik blues* (Poljazz, K-PSJ-004), edycja specjalna Klubu Płytyowego PSJ.

⁹⁸ Jan Skrzek, *Nikt nie zawróci kijem Wisły* (Tonpress SX-T 169).

⁹⁹ Jan Skrzek & Bezdomne Psy, *Kyksówka Blues* (Polskie Nagrania Muza SX 2832).

¹⁰⁰ Jan Kyks Skrzek jako aktor: *Wojna Światów – Następne Stulecie* (1981, reżyseria: Piotr Szulkin), zagrał samego siebie; *Komedianci z wczorajszej ulicy* (1986, reżyseria: Janusz Kidawa), zagrał samego siebie; *Śmierć jak kromka chleba* (1994, reżyseria: Kazimierz Kutz) – jako górnik; *Wojaczek* (1999, reżyseria: Lech J. Majewski) – jako grabarz; *Angelus* (2001, reżyseria: Lech J. Majewski) – jako Libero.

¹⁰¹ J. Skaradziński, *Dżem. Ballada o dziwnym zespole*, Konin 1994.

storii polskiej muzyki rockowo-bluesowej. W 1973 roku do zespołu dołączył wokalista Ryszard Riedel, a w 1978 roku gitarzysta Jerzy Styczyński. W 1980 roku, podczas festiwalu Przegląd Muzyki Młodej Generacji w Jarocinie, zespół zadebiutował na dużej scenie, brawurowo wykonując przed zgromadzoną publicznością utwory: *Whisky*, *Paw*, *Taniec Śmierci*, *Aga* oraz *Słodka*. Brawurowy występ i charakterystyczne brzmienie (połączenie mocnego, surowego blues-rocka i charyzmatycznego wokalu Ryszarda Riedla) przyczyniły się do sukcesu grupy – zespół zajął trzecie miejsce w konkursie, zyskując tym samym wierne grono wielbicieli.

Dyskografia Dżemu na płytach winylowych obejmuje kilkanaście pozycji, w tym longplaye, single firmowane przez zespół oraz kompilacje zawierające nagrania Dżemu¹⁰². Nakładem Tonpressu we wrześniu 1981 roku ukazał się debiutancki singiel *Paw / Whisky*¹⁰³. Nagrania zrealizowane zostały w studiu Polskiego Radia w Katowicach w dniach 7–8 stycznia 1981 roku. Drugim singlem zespołu był *Dzień, w którym pękło niebo / Wokół sami lunatycy*¹⁰⁴, wydany we wrześniu 1984 roku. W tym samym roku zespół zaprezentował się na festiwalu FAMA w Świnoujściu, a nagranie z występu w dniu 12 lipca wydano na kasecie magnetofonowej zatytułowanej *Dżem*¹⁰⁵. Materiał ten doczekał się później winylowej reedycji z 1992 roku pod zmienionym tytułem *Dzień, w którym pękło niebo*¹⁰⁶. Prawdziwy przełom nastąpił w październiku 1985 roku, kiedy ukazał się debiutancki album studyjny zatytułowany *Cegła*¹⁰⁷. Wydany na winylu, a miesiąc później na kasecie, stał się natychmiastowym bestsellerem i największym sukcesem komercyjnym zespołu. Na *Cegle* znalazło się osiem kompozycji, w tym nieśmiertelne hity, takie jak: *Whisky*, *Jesiony czy Czerwony jak cegła*¹⁰⁸. W grudniu tego samego roku ukazał się singiel *Skazany na bluesa / Mała Aleja Róż*¹⁰⁹.

Rok 1986 przyniósł wydanie *Absolutely Live* – płyty zrealizowanej na bazie dwóch koncertów w krakowskim Teatrze STU, nakładem Poljazzu¹¹⁰. W marcu tego samego roku Dżem nagrał w studiu Giełda Polskiego Radia w Poznaniu album *Zemsta nietoperzy*¹¹¹, wydany w marcu 1987 roku, na którym gościnnie zagrali Alek Korecki na saksofonie oraz Krzysztof Przybyłowicz (String Connection) na perkusji.

Dżem, *Cegła*

¹⁰² Tamże, s. 125–138.

¹⁰³ *Dżem, Paw / Whisky* (Tonpress, S-413).

¹⁰⁴ *Dżem, Dzień, w którym pękło niebo / Wokół sami lunatycy* (Tonpress, S-507).

¹⁰⁵ *Dżem* (Karolina, PK-008).

¹⁰⁶ *Dżem, Dzień, w którym pękło niebo* (Arston, ALP-007).

¹⁰⁷ *Dżem, Cegła* (Polskie Nagrania Muza SX 2236).

¹⁰⁸ I. Grabowski, *Uwaga na Dżem!*, „Tak i Nie” 1985, nr 32, s. 10.

¹⁰⁹ *Dżem, Skazany na bluesa / Mała Aleja Róż* (Tonpress, S-586).

¹¹⁰ *Dżem, Absolutely Live* (Poljazz, K-PSJ 0005).

¹¹¹ *Dżem, Zemsta nietoperzy* (Pronit PLP 0043).

Płyty Dżemu

Współpraca zespołu z Tadeuszem Nalepą zaowocowała albumem *Número Uno*¹¹², nagrany w czerwcu 1987 roku, a wydany w listopadzie następnego roku. W dyskografii Dżemu znajduje się też album *Tzw. przeboje – całkiem live*¹¹³, wydany w 1988 roku, a następnie wznowiony na płycie kompaktowej w 1993 roku pod zmienionym tytułem *Lunatycy – czyli tzw. przeboje całkiem Live*¹¹⁴. Zawiera on – podobnie jak poprzedni album koncertowy – utwory nagrane w krakowskim teatrze STU jeszcze w 1986 roku.

Debiutancki album *Cegła*, koncertowy *Absolutely Live* oraz studyjne *Najemnik*¹¹⁵ i ostatni w dyskografii zespołu album winylowy (wszystkie późniejsze wydawane były na kompaktach) *Detox*¹¹⁶ uważane są przez krytyków za jedno z najważniejszych wydawnictw w historii polskiej fonografii bluesowej i przyniosły Dżemowi status grupy kultowej i najpopularniejszego zespołu bluesowego w Polsce.

Muzyczna podróż Ireneusza Dudka rozpoczęła się w latach 70. XX wieku, gdy młody harmonijkarz z Katowic „poczuł bluesa”:

Irek Dudek to kluczowa postać polskiego bluesa, której twórczość obejmuje wiele przebojów i albumów. Jego charakterystyczne brzmienie harmonijki, wpływ amerykańskiego bluesa oraz ewolucja stylu ukształtowały unikalny charakter jego muzyki. Dudek nie tylko tworzył hity, ale także promował polski blues na świecie, organizując festiwal Rawa Blues. Najważniejsze elementy muzycznej podróży Irka Dudka to jego przełomowe utwory, współpraca z innymi artystami oraz rola ambasadora gatunku. Warto zapamiętać takie przeboje, jak *Blues mieszka w Polsce*, *Mała Aleja Róż* czy *Pociąg do bluesa*, które definiują jego karierę i stanowią istotny wkład w rozwój polskiej sceny bluesowej¹¹⁷.

¹¹² Tadeusz Nalepa, *Dżem, Numero uno* (Polskie Nagrania Muza SX 2598).

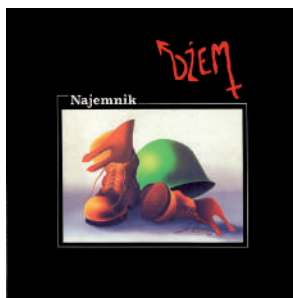
¹¹³ *Dżem, Tzw. przeboje – całkiem live* (Polskie Nagrania Muza SX 2561).

¹¹⁴ *Dżem, Lunatycy – czyli tzw. przeboje całkiem live* (Polskie Nagrania Edition ECD 013).

¹¹⁵ *Dżem, Najemnik* (Veriton SXV-1008). Album, utrzymany w blues-rockowym stylu, zawiera jeden z najbardziej znanych utworów Dżemu, *Wehikuł czasu*, który w hołdzie grupie wykonała formacja Metallica na koncercie w Krakowie na hali Tauron Arena 28 kwietnia 2018 roku. Płyta otrzymała 4 na 5 gwiazdek w ocenie magazynu „Teraz Rock” w 2004 roku.

¹¹⁶ *Dżem, Detox* (Dżem S.C. – 001/91). *Detox* to studyjny album wydany w 1991 roku. Nagrania zrealizowano w Studiu „Giełda” Polskiego Radia w Poznaniu w dniach 13–14, 25–26 kwietnia 1991 roku. Ciekawostkę stanowi fakt, że całość została nagrana w ciągu zaledwie trzydziestu ośmiu godzin.

¹¹⁷ H. Sikora, *Irek Dudek: Jakie są jego największe hity bluesowe? Muzyczna podróż*, <https://podles.pl/irek-dudek-jakie-sa-jego-najwieksze-hity-bluesowe-muzyczna-podroz#podsumowanie> [dostęp: 4.05.2025].

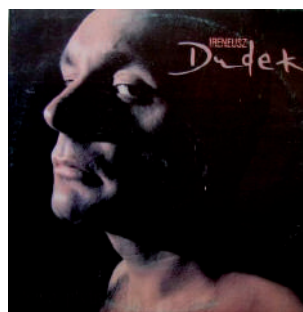
Kultowe płyty Dżemu

Uznanie w środowisku muzycznym zyskał po pierwszym przeboju *Pada śnieg* w 1979 roku dzięki charakterystycznemu stylowi gry na harmonijce ustnej. Współpracował z wieloma wybitnymi muzykami i zespołami bluesowymi, prowadził własne formacje: Dudek Blues Band i Blues Session Ireneusza Dudka. W latach 80. XX wieku i później występował również jako Shakin' Dudi, wykonując rock'n'rollowe pastisze. Od 1981 roku Ireneusz Dudek jest organizatorem Rawa Blues Festival w Katowicach.

Bluesowa dyskografia Ireneusza Dudka na winylu obejmuje albumy *No 1*¹¹⁸ i *Nowa płyta*¹¹⁹ oraz single i kompilacje. Album *No 1*, będący kamieniem milowym w historii polskiego bluesa, ukazał się w 1986 roku nakładem wydawnictwa Polton. Płyta wyróżnia się wyjątkowym zróżnicowaniem stylistycznym. Artysta prezentuje na niej swoje niezrównane umiejętności gry na harmonijce, brawurowo prowadząc słuchaczy przez krainę zróżnicowaną ekspresyjnie i aranżacyjnie. Po mistrzowsku „podrabia” różne style i szkoły chicagowskiego bluesa, a instrumentalne popisy, niepozbawione elementów stricte jazzowych czy boogie-woogie, umiejętnie łączy z muzycznym pastiszem¹²⁰. Jest to również pierwsza płyta bluesowa w całości zaśpiewana po angielsku. Można na niej usłyszeć niektóre z najważniejszych utworów bluesmana, takie jak *Something Must Have Changed* czy *From Alojz to Alex*.

Płyty Ireneusza Dudka

¹¹⁸ *Irek Dudek, No 1* (Polton LPP-022).

¹¹⁹ *Ireneusz Dudek, Nowa płyta* (Polskie Nagrania Muza SX 2789).

¹²⁰ R. Radoszewski, *Płytywne propozycje. Od Natalii do Dudka*, „Wieczór” (dod. „Kalejdoskop Młodych”) 1986, nr 14, s. 7.

W latach 70. XX wieku wiele nowo powstałych polskich zespołów muzycznych rozpoczynało swoją działalność od bluesa. Z biegiem czasu, gdy popularność zyskiwało mocniejsze brzmienie, charakter ich muzyki stopniowo ewoluował. Pod koniec 1972 roku na Śląsku powstał fenomen muzyczny – zespół Krzak¹²¹.

Początkowo był to instrumentalny kwartet rockowy z Janem Błędowskim (skrzypce) na czele. Mniej więcej po roku zespół przekształcił się w grupę akompaniującą Czesławowi Niemenowi i nagrał z nim słynny album *Aerolit*. W 1975 roku w Bielsku-Białej zadebiutował nowy skład zespołu. Wśród członków grupy znaleźli się: Leszek Winder (gitara), Jerzy Kawalec (bas) oraz Janusz Ziomber (perkusja). Stylistyka Krzaka oscylowała pomiędzy najlepszymi osiągnięciami bluesa, rocka, funky i soulu, tworząc mocne, przyjemne dla ucha kompozycje. W późniejszych latach z grupą współpracowało kilku znanych muzyków, m.in. Ryszard Riedel, Antymos Apostolis (gitarzysta SBB) oraz Krzesimir Dębski. Krzak był jednym z zespołów, które rozpoczęły „rockową rewolucję” na polskiej estradzie, swoistym fenomenem na skalę światową. Będąc przez większość swej kariery zespołem instrumentalnym, stał się jedną z najbardziej znanych grup pierwszej połowy lat 80., a jego pierwsza, do dziś najpopularniejsza płyta długogrająca jest zapisem występu na żywo. W dniach 20 i 21 grudnia 1979 roku w sali widowiskowej klubu Riviera-Remont w Warszawie odbyły się cztery koncerty. Album *Krzak Blues Rock Band*¹²² z nagraniem tych koncertów ukazał się dopiero w 1981 roku. Dwie kolejne płyty studyjne grupy to nagrana w grudniu 1981 roku *Paczka*¹²³, wydana dwa lata później ze względu na stan wojenny, oraz *Krzak'i*¹²⁴, na której oprócz członków zespołu zagrali zaproszeni goście, m.in. Kacper Krzak, Ryszard Riedel, Jorgos Skolias, Wojciech Karolak, Krzesimir Dębski i Apostolis Anthimos.

Gliwicka Alternatywna Scena (GAS) to fenomen śląskiego Undergroundu¹²⁵. Nazwa ta stosowana jest do opisanie działalności zespołów z nurtu rocka alternatywnego, działających w latach 80. XX wieku w Gliwicach. To w tym mieście, w klubach studenckich – głównie w „Gwarku”, „Spirali” oraz Międzyzakładowym Domu Kultury w Łabędach (dzielnica Gliwic) – odbywały się regularne koncerty alternatywnych zespołów. Najbardziej znaną i pionierską formacją tworzącą GAS była Śmierć Kliniczna – zespół łączący w swoich utworach elementy punka, jazzu, rocka i reggae. Z kolei pyskowicki Process egzystował na styku punka i nowej fali, odważnie eksperymentując z rytmem. Powstały po rozwiązaniu Śmierci Klinicznej R.A.P. proponował słuchaczom pełne energii reggae. Najbliżej tradycyjnego punk rocka była natomiast Brzytwa Ojca. Mimo sukcesów na festiwalach takich jak: Jarocin, Rock Arena, Rockowisko czy Róbrege, nagrania gliwickich zespołów rzadko ukazywały się w oficjalnych wydawnictwach, ponieważ GAS nie

¹²¹ Zob. <http://www.krzak-band.com/historia.html> [dostęp: 4.05.2025].

¹²² *Krzak, Krzak Blues Rock Band. Live* (Polskie Nagrania Pronit SX 1912).

¹²³ *Krzak, Paczka* (Polskie Nagrania Pronit, SX 2148).

¹²⁴ *Krzak, Krzak'i* (Tonpress, SX-T 24).

¹²⁵ M. Pęczak, P. Zańko, *Underground po śląsku*, „Sprawy narodowościowe. Seria nowa” 2018, nr 50, <https://journals.ispan.edu.pl/index.php/sn/article/view/sn.1739> [dostęp: 3.05.2025]; Gliwicka Scena Alternatywna [opis płyty], <https://hcpunk.pl/pl/lp/9125-va-gliwicka-alternatywna-scena-lp.html>; <https://rockers.pl/p/gliwicka-alternatywna-scena-deleted/> [dostęp: 3.05.2025].

mieściła się w ramach wyznaczonych przez komunistyczną cenzurę. Wyjątkiem są winylowe single Śmierci Klinicznej¹²⁶, Absurdu¹²⁷, a także pojedyncze utwory R.A.P.-u i Processu zamieszczone na legendarnych kompilacjach *Jak punk to punk*¹²⁸ oraz *Radio nieprzemakalnych*¹²⁹. Dopiero po zmianie systemu nagrania zespołów GAS zaczęły ukazywać się częściej, głównie na płytach CD, kasetach magnetofonowych¹³⁰ i winylu¹³¹.

Śląska scena metalowa¹³²

Początki ciężkiego brzmienia na Śląsku sięgają przełomu lat 1979/1980, kiedy to gitarzysta Piotr Luczyk oraz perkusista Ireneusz Loth, zainspirowani zespołem Metallica, założyli kapelę Kat¹³³.

Początkowo grupa wykonywała muzykę instrumentalną, utrzymaną w konwencji hard rocka. W 1981 roku do zespołu dołączył wokalista Roman Kostrzewski, a trzy lata później gitarzysta Wojciech Mrowiec. Ukazał się wtedy debiutancki singiel *Ostatni tabor / Noce Szatana*¹³⁴. Zespół został również zauważony na Festiwalu w Jarocinie, trafiając do „złotej ósemki” i zwyciężając w nieoficjalnym plebiscycie publiczności. W marcu 1986 roku nakładem belgijskiego Ambush Records ukazał się album zatytułowany *Metal and Hell*¹³⁵, a jesienią tego samego roku muzycy wydali fragmenty albumu na singlach polskiego Tonpressu *Metal and Hell / Oracle*¹³⁶ i *Time of Revenge / Czas zemsty*¹³⁷. Polską wersję *Metal and Hell* z tytułem 666¹³⁸ wydano w tym samym roku. Od połowy lat 80. XX wieku wobec zespo-

¹²⁶ *Śmierć Kliniczna. Nasza edukacja / Nienormalny świat* (Tonpress S-484); *Śmierć Kliniczna. ASP / Jestem ziarnkiem piasku* (Tonpress S-506). *Jestem ziarnkiem piasku* to drugi singiel zespołu nagrany w Studiu Wawrzyszew w Warszawie na początku 1984 roku. Podczas sesji zarejestrowano dwa utwory: *Jestem ziarnkiem piasku* oraz *Psychopata*. Drugi, ze względu na tekst, nie został dopuszczony do publikacji przez cenzurę (ukazał się dopiero w 2000 roku przy okazji reedycji kompilacji *Jeszcze młodsza generacja*). W tej sytuacji na singlu został wydany nagrany rok wcześniej (podczas sesji do singla *Nienormalny świat*) utwór ASP.

¹²⁷ *Absurd, Zżera mnie dżuma / Izolacja* (Tonpress S-649).

¹²⁸ *Jak punk to punk* – album kompilacyjny wydany w 1986 roku nakładem Tonpressu, zawierający nagrania zespołów: Armia, Dezerter, Rejestracja, TZN Xenna i Siekiera. Na płycie znajduje się utwór Stroszek zespołu Processu.

¹²⁹ *Radio nieprzemakalnych* to album kompilacyjny różnych wykonawców wydany w 1988 roku nakładem wydawnictwa Wifon. Na płycie znajdują się utwory: *Protection Reggae Rockers* R.A.P.-u i *Kolejny krok cywilizacji* Processu.

¹³⁰ Albumy zespołu Śmierć Kliniczna: *Śmierć Kliniczna* (1996, kaseeta magnetofonowa), *Śmierć Kliniczna 1982–1984* (2001, CD), *Nienormalny świat* (2016, winyl i 2017, CD).

¹³¹ Debiutancka płyta zespołu R.A.P. ukazała się 35 lat po nagraniu materiału. Zob. <https://cantaramusic.pl/news/rap-wrci-po-35-latach-16572> [dostęp: 3.05.2025].

¹³² D. Zielaskiewicz, *Najlepsze polskie zespoły metalowe*, <https://www.empik.com/pasje/najlepsze-polskie-zespoły-metalowe,128591,a> [dostęp: 3.05.2025].

¹³³ M. Żyła, *Piekło i metal. Historia zespołu Kat*, Kraków 2023.

¹³⁴ *Kat, Ostatni tabor / Noce Szatana* (Tonpress S-525).

¹³⁵ *Kat, Metal And Hell* (Ambush – H1-401005).

¹³⁶ *Kat, Metal And Hell / Oracle* (Tonpress S-001 U).

¹³⁷ *Kat, Time Of Revenge / Czas Zemsty* (Tonpress U-002).

¹³⁸ *Kat, 666*, (Klub Płytowy Razem – RLP 013).

łu wysuwano oskarżenia o propagowanie satanizmu¹³⁹. W 1987 roku Kat dwukrotnie wystąpił przed Metalliką w katowickim Spodku oraz nagrał (w Izabelin Studio) album *Oddech wymarłych światów*¹⁴⁰, wysoko oceniony zarówno przez fanów, jak i krytykę. Przed ukazaniem się płyty na rynku w roku następnym, grupa rozpadła się na skutek zaistniałych nieporozumień. Reaktywacja nastąpiła w 1990 roku, a kolejne lata przyniosły kolejne świetne wydawnictwa na kasetach magnetofonowych i płytach kompaktowych, m.in. *Bastard* (1992), *...Róże miłości najchętniej przyjmują się na grobach* (1996) oraz *Szydercze zwierciadło* (1997).

Płyty zespołu Kat

Polską scenę thrash metalową lat 80. ubiegłego wieku kształtował również pochodzący z Katowic zespół Dragon¹⁴¹. Kapela szybko zdobyła uznanie fanów metalu w Polsce, występując wielokrotnie na kultowym festiwalu Metalmania, grając trasy koncertowe u boku m.in. Morbid Angel, Kreatora czy Death, a także wydając

¹³⁹ J. Wieczorek, *Ambitny rock. Rozmowa z Ireneuszem Lothe, perkusistą zespołu „KAT”*, „Wieczór” 1994, nr 70, s. 4.

¹⁴⁰ Kat, *Oddech wymarłych światów* (Pronit PLP-0111).

¹⁴¹ Dragon: „...graliśmy i nadal gramy świetną muzykę...”, <https://chaosvault.com/dragon-wywiad/> [dostęp: 2.05.2025].

bestsellerowe płyty: *Horda Goga*¹⁴², *Fallen Angel*¹⁴³ czy *Scream Of Death*¹⁴⁴. Utwory zespołu Dragon znalazły się również na winylowych kompilacjach *Jarocin '88*¹⁴⁵ i *Metalmania '87*¹⁴⁶.

Płyty zespołu Dragon

Folklor śląski

Górny Śląsk, pomimo przemysłowego krajobrazu, charakteryzuje się unikalnym folklorem, lokalnymi historiami i tradycjami, które świadczą o silnej tożsamości mieszkańców. Istotnym elementem niematerialnego dziedzictwa kulturowego Górnego Śląska jest pieśń tradycyjna, towarzysząca różnym przejawom życia społeczności¹⁴⁷. Z tradycji i bogactwa śląskiej muzyki ludowej czerpią inspirację zarówno kompozytorzy muzyki poważnej, jak i twórcy muzyki rozrywkowej, tworząc ciekawe aranżacje, czasem modyfikując melodie, rzadziej ingerując w tekst.

Istotną rolę w pielęgnacji i przekazywaniu tradycji, identyfikacji regionalnej oraz integracji społecznej odgrywają zespoły folklorystyczne, które poprzez prezentację tańców, pieśni, strojów i innych elementów kultury ludowej przyczyniają się do zachowania niematerialnego dziedzictwa regionu.

Założony w 1953 roku w Koszęcinie z inicjatywy Stanisława Hadyny i Elwiry Kamińskiej Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk” jest jednym z najważniejszych, największych i najbardziej renomowanych polskich zespołów folklorystycznych. W swoim bogatym repertuarze prezentuje przede wszystkim folklor śląski, w tym charakterystyczne tańce i pieśni z Górnego Śląska, Ziemi Cieszyńskiej i Beskidów. Ponadto wykonuje polskie pieśni i tańce z innych regionów, takich jak Małopolska czy Kujawy. Dyskografia zespołu na płytach gramofonowych obejmuje kilkadzie-

¹⁴² *Dragon, Horda Goga* (Wifon LP-161).

¹⁴³ *Dragon, Fallen Angel* (Polskie Nagrania Muza SX 2913); *Dragon, Fallen Angel* (Under One Flag – FLAG 48).

¹⁴⁴ *Dragon, Scream Of Death* (Under One Flag – FLAG 58).

¹⁴⁵ *Jarocin '88* (Polskie Nagrania Muza SX 2777/9), piosenka *Armagedon*.

¹⁴⁶ *Wilczy Pająk, Dragon, Metalmania '87* (Pronit – PLP 0081).

¹⁴⁷ A. Krajewska, *Folklor muzyczny jako lustro przemian Górnego Śląska*, <https://meakultura.pl/arttykul/folklor-muzyczny-jako-lustro-przemian-gornego-slaska-2432/> [dostęp: 3.05.2025].

siąt pozycji, niektóre w wielokrotnych reedycjach. Najwcześniejsze płyty wydane były w latach 1955–1959 w formacie 10 cali i miały – jako jedne z pierwszych wydawnictw powojennych – indywidualne, kolorowe okładki¹⁴⁸. Wyjątkową pozycją w dyskografii „Śląska” jest płyta zatytułowana *Śląsk*. Vol. 2¹⁴⁹, wydana w 1964 roku. Urok kompozycji zawartych na tym krążku oczarował wielu słuchaczy. Szczególnym utworem jest pieśń *Helokanie*, która wywarła znaczący wpływ nie tylko na polską, lecz także na światową muzykę. Spektakularnym tego przykładem jest inspiracja, jaką odnalazł w niej David Bowie¹⁵⁰. Powiązanie utworu *Helokanie* zespołu „Śląsk” z kompozycją *Warszawa* Bowiego to fascynująca historia. „Helokanie” jest to tradycyjne, śpiewne nawoływanie, rodzaj pasterskiej przyśpiewki charakterystycznej dla górskich regionów, w tym Śląska Cieszyńskiego. Niegdyś rozbrzmiewało na zboczach Czantorii i Równicy, służąc pasterzom do komunikacji. David Bowie, wracając na początku maja 1973 roku z Moskwy, wsiadł do pociągu Ost-West Express, zmierzającego w kierunku Paryża. Pociąg zatrzymał się na dworcu Warszawa Gdańska na tzw. przerwę techniczną. Muzyk, korzystając z postoju, udał się na spacer i trafił do księgarni zlokalizowanej na placu Komuny Paryskiej (obecnie plac Wilsona), gdzie zakupił kilka płyt. Wśród nich znalazł się album zespołu „Śląsk”, zawierający ten utwór. W 1977 roku ukazała się płyta Davida Bowiego *Low*, którego drugą stroną otwiera utwór *Warszawa*, wyraźnie inspirowany *Helokaniem* „Śląska”. Chóralne zaśpiewy w kompozycji Bowiego przypominają te z *Helokania*, a sam Bowie śpiewa w wymyślonym języku, który jednak dla polskiego ucha brzmi znajomo, nawiązując do słowiańskich motywów. Można zatem stwierdzić, że Bowie w swojej interpretacji w pewien sposób oddał hołd muzyce

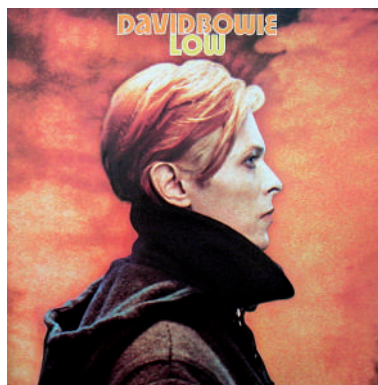
Pierwsza płyta „Śląska”

¹⁴⁸ „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0024); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0025); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0153); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0244); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0245); *Christmas Carols = Kolędy*, „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0266); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0272, 10-calowy); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0273, 10-calowy); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0274, 10-calowy); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0275, 10-calowy); „Śląsk” Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca (Polskie Nagrania Muza L 0276, 10-calowy).

¹⁴⁹ *Śląsk, The Polish Song and Dance Ensemble vol. 2* (Muza Polskie Nagrania SX 0183).

¹⁵⁰ S. Bijak, *David Bowie i jego „Warszawa”, czyli jak artystę zainspirował Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”*, <https://www.eskarock.pl/radar/david-bowie-i-jego-warszawa-czyli-jak-artyste-zainspirowal-zespolu-piesni-i-tanca-slask-aa-rjnK-LgVi-r2LT.html> [dostęp: 2.05.2025]; M. Zasada, *50 lat temu David Bowie kupił sobie płytę zespołu Śląsk. To z tej płyty pożyczył potem słynną piosenkę*, <https://www.slazag.pl/50-lat-temu-david-bowie-kupil-sobie-plyte-zespołu-śląsk.-to-z-tej-płyty-pożyczył-potem-słynną-piosenkę> [dostęp: 3.05.2025].

zespołu „Śląsk”, przenosząc elementy śląskiego folkloru do swojego nowatorskiego utworu.

Płyta „Śląska” z piosenką *Helokanie*
i album Davida Bowiego z utworem *Warszawa*

Głównym zadaniem Zespołu Regionalnego „Pszczyna”, powstałego w 1960 roku przy Klubie Spółdzielczości Pracy w Pszczynie, jest kultywowanie i popularyzacja kultury ludowej Ziemi Pszczyńskiej w jej etniczno-historycznych granicach¹⁵¹.

Zespół „Pszczyna” został założony przez Aleksandra Spyry, artystę plastyka i folklorystę. To właśnie dzięki jego pasji i zaangażowaniu działalność grupy skupia się na skrupulatnym zbieraniu, nagrywaniu i utrwalaniu archaicznych pieśni, tańców, zwyczajów i obrzędów ludowych. Zespół prezentuje swoje programy sceniczne w niestylizowanej formie, co pozwala na autentyczne odtworzenie dawnych tradycji. W repertuarze znajdują się przede wszystkim dawne pszczyńskie pieśni ludowe, a także archaiczne tańce, zwyczaje, obrzędy oraz charakterystyczne dla regionu zabawy. „Pszczyna” to również pomysłodawca i wieloletni organizator dorocznego przeglądu zespołów ludowych w pszczyńskim skansenie, znanego jako „Spotkania pod Brzymem”. Jest to najstarszy festiwal tego typu na Górnym Śląsku, stanowiący ważne wydarzenie dla miłośników folkloru. Wielokrotnie muzyka zespołu była rejestrowana przez Polskie Radio, a występy emitowano w audycjach radiowych i telewizyjnych. Nagrano także muzykę ludową do filmów *Blisko, coraz bliżej*, *Grzeszny żywot Franciszka Buły* oraz *Biała Wizytówka*¹⁵². W 1972 roku nakładem wydawnictwa Veriton ukazał się longplay *Pory roku na wsi pszczyńskiej*¹⁵³ z antologią tańców, pieśni i przyspiewek pszczyńskiego regionu w wykonaniu zespołu „Pszczyna”¹⁵⁴.

¹⁵¹ W. Zmarlak, *Przedstawiamy: Zespół Regionalny „Pszczyna”*, „Echo” 1982, nr 7, s. 5; (KP), *Tańczę i śpiewają już 25 lat. Jubileusz Zespołu Regionalnego „Pszczyna”*, „Wieczór” 1985, nr 181, s. 8.

¹⁵² 35 lat zespołu regionalnego „Pszczyna” [kalendarium i dyskografia], „Głos Pszczyński” 1995, nr 11, s. 10.

¹⁵³ Zespół Regionalny „Pszczyna”, *Pory roku na wsi pszczyńskiej* (Veriton SXV-764).

¹⁵⁴ Folklor ziemi pszczyńskiej (muzykę, pieśni, obrzędy, strój ludowy, tradycyjne budownictwo) i zawartość płyty gramofonowej przedstawił w obszernym artykule Aleksander Spyra, zob. A. Spyra, *Folklor ziemi pszczyńskiej*, „Echo” 1973, nr 51/52, s. 5.

Na zakończenie przeglądu „winyłowego Śląska” ciekawostka – seria trzech płyt wydanych nakładem Związku Zawodowego Górników zatytułowana *W górniczym rytmie*¹⁵⁵. Jest to kompilacja całkowicie nieznanymi zespołami bigbitowych i rozrywkowych ze Śląska z lat 70. ubiegłego wieku. Na poszczególnych płytach zaprezentowane zostały przykładowe amatorskie lub półamatorskie zespoły muzyczne zrzeszone w Związku Zawodowym Górników.

Bibliografia

- 35 lat zespołu regionalnego „Pszczyna” (1995), „Głos Pszczyński”, nr 11, s. 10.
- Bijak Szymon (2025), *David Bowie i jego „Warszawa”, czyli jak artystę zainspirował Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”*, <https://www.eskarock.pl/radar/david-bowie-i-jego-warszawa-czyli-jak-artyste-zainspirowal-zespolu-piesni-i-tanca-slask-aa-rjnK-LgVi-r2LT.html> [dostęp: 2.05.2025].
- Bittner Karolina (2017), *Partia z piosenką, piosenka z Partią. PZPR wobec muzyki rozrywkowej*, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.
- Brzeźniak Marek (1974), *Lekka i przyjemna. Pod dyktando Jerzego Miliana*, „Trybuna Robotnicza”, nr 111, s. 6.
- Grabowski Istvan (1985), *Uwaga na Dżem!*, „Tak i Nie”, nr 32, s. 10.
- Gowarzewska-Griessgraber Regina (2007), *Kot, który cudownie komponuje*, „Dziennik Zachodni”, nr 162, s. 20.
- Karpeta Adrian (2015), *Grać u Miliana to jak trafić milian w Totolotka*, „Nowiny”, nr 18, s. 24.
- Kiszkiewicz Zygmunt (1984), *Czy Pani lubi Miliana?*, „Panorama”, nr 6, s. 22–23.
- Krajewska Agata (2020), *Folklor muzyczny jako lustro przemian Górnego Śląska*, <https://meakultura.pl/artukul/folklor-muzyczny-jako-lustro-przemian-gornego-slaska-2432/> [dostęp: 3.05.2025].
- Kryszkiewicz Anna (2015), *Karin Stanek. Autostopem z malowaną lalą*, Warszawa: Edipresse Polska.
- Krzyżański Jakub (2016), *Jak zniszczono niezależny polski przemysł muzyczny. Historia prawdziwa*, <https://portalwinylowy.pl/historia/jak-zniszczono-niezalezny-polski-przemysl-muzyczny> [dostęp: 3.05.2025].
- Kurek Jacek (2024), *Rysiek Riedel i filolodzy na pięciolini, czyli garść myśli o ważnych słowach i dźwiękach*, „Zeszyty Chorzowskie. Feriae in officina ferraria”, nr 22, s. 249–255.
- Kurek Jacek (2024), *Skąd ten (śląski) blues?*, „Zeszyty Chorzowskie. Feriae in officina ferraria”, nr 22, s. 189–202.
- Labus Anita (1986), *Łowienie bluesa*, „Tak i Nie”, nr 42, s. 10.
- Larisz Izabela (2004), *Karin Stanek – demon wcielony*, „Panorama”, nr 37/38, s. 24.
- Lerski Tomasz (2013), *Fonografia w powojennej Polsce (1945–1949). 1*, „Ruch Muzyczny”, nr 2, s. 31–36.

¹⁵⁵ *W górniczym rytmie*, 1–3, (Polskie Nagrania Pronit – ZL-529; Polskie Nagrania Pronit Pro-nit – ZL-543; Polskie Nagrania Pronit ZXL-580).

- Lerski Tomasz (2013), *Fonografia w powojennej Polsce (1945–1949)*. 2, „Ruch Muzyczny”, nr 4, s. 35–38.
- Lerski Tomasz (2013), *Fonografia w powojennej Polsce (1945–1949)*. 3, „Ruch Muzyczny”, nr 6, s. 32–36.
- Łobodziński Filip (2009), *Fogg ocalił palto*, <https://www.newsweek.pl/kultura/fogg-ocalil-palto/dlhq7jv> [dostęp: 3.05.2025].
- Michalski Dariusz (2010), *Piosenka przypomni ci... czyli Historia polskiej muzyki rozrywkowej (lata 1945–1958)*, Warszawa: Wydawnictwo Iskry.
- Michałowski Józef M. (1950), *Koncert Filharmonii Górniczej*, „Dziennik Zachodni”, nr 309, s. 4.
- Pęczak Mirosław, Zańko Piotr (2018), *Underground po śląsku*, „Sprawy narodowościowe. Seria nowa”, nr 50, <https://journals.ispan.edu.pl/index.php/sn/article/view/sn.1739> [dostęp: 3.05.2025].
- Pierwsza w Polsce Filharmonia Górnicza* (1950), „Trybuna Ludu”, nr 253, s. 3.
- Radoszewski Roman (1986), *Płytkowe propozycje. Od Natalii do Dudka*, „Wieczór” (dod. „Kalejdoskop Młodych”), nr 14, s. 7.
- Siegel Barbaba (2018), *Laookon. Krzysztof Zgraja*, <https://jazzforum.com.pl/main/cd/laokoon> [dostęp: 2.05.2025].
- Sikora Halina (2024), *Irek Dudek: Jakie są jego największe hity bluesowe? Muzyczna podróż*, <https://podles.pl/irek-dudek-jakie-sa-jego-najwieksze-hity-bluesowe-muzyczna-podroz#podsumowanie> [dostęp: 4.05.2025].
- Skaradziński Jan (1994), *Dżem. Ballada o dziwnym zespole*, Konin: In Rock Music Press.
- Spyra Aleksander (1973), *Folklor ziemi pszczyńskiej*, „Echo”, nr 51/52, s. 5.
- Tańczą i śpiewają już 25 lat. Jubileusz Zespołu Regionalnego „Pszczyna”* (1985), „Wieczór”, nr 181, s. 8.
- Wagnerowski Rafał Sz. (1980), *Barwy bluesa. Ireneusz Dudek*, „Panorama”, nr 6, s. 25.
- Warchoń-Sobiesiak Maria (2012), *Orkiestra Filharmonii ROW – rybnicki fenomen muzyczny*, [w:] *Muzyka w środowisku społecznym*, red. J. Uchyla-Zroski, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s. 94–107.
- Wieczorek Jarosław (1994), *Ambitny rock. Rozmowa z z Ireneuszem Lothe, perkusiistą zespołu „KAT”*, „Wieczór”, nr 70, s. 4.
- Wojciechowicz Maria (2013), *Między „Odeonem” a „Polskimi Nagraniami”. Organizacja państwowego przemysłu fonograficznego w Polsce po II wojnie światowej (1945–1955)*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, nr 1, 23–40.
- Występy Filharmonii Robotniczej „Górnika”* (1950), „Trybuna Ludu”, nr 246, s. 4.
- Zasada Marcin (2023), *50 lat temu David Bowie kupił sobie płytę zespołu Śląsk. To z tej płyty pożyczył potem słynną piosenkę*, <https://www.slazag.pl/50-lat-temu-david-bowie-kupil-sobie-plyte-zespołu-śląsk.-to-z-tej-płyty-pożyczył-potem-słynną-piosenkę> [dostęp: 3.05.2025].
- Zielaskiewicz Daniel (2022), *Najlepsze polskie zespoły metalowe*, <https://www.empik.com/pasje/najlepsze-polskie-zespoły-metalowe,128591,a> [dostęp: 3.05.2025].
- Zmarlak Wacław (1982), *Przedstawiamy: Zespół Regionalny „Pszczyna”*, „Echo”, nr 7, s. 5.

Żyła Mateusz (2023), *Piekło i metal. Historia zespołu Kat*, Kraków: Wydawnictwo Sine Qua Non.

Silesia on Vinyl Records

Summary

The article presents discographic material of performers related to Silesia: composers, soloists, ensembles, choirs and orchestras. The author describes the difficult situation of phonography in post-war times and the fate of private labels during communist rule. The article includes review of gramophone records released from 1945 to the 1990s., representing various musical genres (including classical music, jazz, blues, rock, rock and roll).

Keywords

Silesia, phonography, gramophone record, vinyl record, classical music, pop music, jazz, blues, composer, orchestra, The Karol Szymanowski Academy of Music in Katowice, The Stanisław Hadyna Song and Dance Ensemble „Śląsk”

Schlesien auf Vinyl

Zusammenfassung

Der Artikel präsentiert diskografisches Material von Komponisten, Solisten, Bands, Chören und Orchestern, die mit Schlesien verbunden sind. Die Autorin beschreibt die schwierige Situation der Phonografie in der Nachkriegszeit sowie das Schicksal privater Plattenfirmen während der kommunistischen Herrschaft. Anschließend gibt sie einen Überblick über Schallplatten, die von 1945 bis in die 1990er-Jahre veröffentlicht wurden und verschiedene Musikrichtungen repräsentieren (u. a. klassische Musik, Jazz, Blues, Rock, Rock 'n' Roll).

Schlüsselwörter

Schlesien, Phonografie, Schallplatte, Vinylplatte, klassische Musik, Popmusik, Jazz, Blues, Komponist, Orchester, Karol-Szymanowski-Musikakademie in Kattowitz, Lieder- und Tanzensemble „Śląsk”